

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мистецьких дисциплін

**ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**
Кваліфікаційна робота

Галузь знань: 01 Освіта

Спеціальність: 014 Середня освіта (музичне мистецтво)

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: викладач вокалу. Учитель музичного мистецтва. Методист з виховної роботи.

Виконала:

Іващенко Катерина Юріївна
Студентка VI курсу, 63 групи

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Євтух Микола Борисович
доктор педагогічних наук, професор
Дорошенко Тетяна Володимирівна

Рецензент:

учитель музичного мистецтва
Романов Віталій Фролович

Чернігів – 2019

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
рішенням кафедри мистецьких дисциплін

Протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Зав кафедри _____ д.п.н. проф. Дорошенко Т.В.

Рекомендовано

до захисту

Результат

Захисту

Голова ЕК

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1. Проблема формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в теорії та практиці музичної освіти	10
1.2. Вокальна культура вчителя музичного мистецтва як складова його готовності до професійної діяльності	18
1.3. Особливості вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в сучасних закладах вищої освіти	24
1.4. Зміст, структура вокальної культури вчителя музичного мистецтва.....	29
Висновки до першого розділу	34
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	36
2.1. Обґрунтування моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	36
2.2. Зміст вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва	44
2.3. Методи формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	54
2.4. Педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.....	61
Висновки до другого розділу	67
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	68
3.1. Критерії, показники та рівні сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	68

3.2. Стан сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	71
3.3. Умови організації, перебіг формувального етапу експерименту.....	77
3.4. Аналіз результатів експериментальної перевірки моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	81
Висновки до третього розділу	86
ВИСНОВКИ	88
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах постійного реформування системи освіти в Україні викликом сьогодення є постійне вдосконалення рівня професіоналізму майбутніх випускників педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти, оскільки саме це забезпечує наступність такої ланки системи освіти як «заклад середньої освіти – заклад вищої освіти», як реалізації одного з основних освітніх принципів.

Вокальна діяльність є невід’ємною складовою освітньої діяльності, метою якої є поглиблення професійних компетентностей, інноваційної діяльності в мистецтві, що сприяє створенню нового культурно-мистецького продукту (Закон України «Про вищу освіту», ст. 65). Формування вокальної культури є складовою спеціалізованої освіти, яка передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної вокальної діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі вокальних, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва. (Закон України «Про освіту», ст. 21).

В Концепції Нової української школи, зокрема, зазначено, що випускники закладів вищої освіти педагогічних спеціальностей повинні вміти організувати й забезпечити освітній простір Нової української школи, в якому у школярів мають бути сформовані основні компетентності, серед яких виокремимо обізнаність та самовираження у сфері культури. Майбутні вчителі музичного мистецтва мають забезпечити формування у школярів зазначеної компетентності, яка передбачає здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження

інших [25, с. 76].

У сучасній музичній освіті причина недостатності діяльнісного компонента на уроці музичного мистецтва полягає в тому, що учням часом нічим захоплюватися і нікого наслідувати, тобто існує недостатня виконавська, і перш за все вокальна, підготовка учителя.

У всьому комплексі дисциплін, які готують майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності, в області вокальної та вокально-хорової роботи відчувається недостатня методологічна і практична база. Студентам недостатньо даються основи анатомії, фізіології і акустики голосового апарату, обмежені можливості проходження практики роботи з дітьми-солістами. 20 хвилин на тиждень сольного співу також недостатньо для розвитку голосу і навчання його основам роботи з дітьми.

Крім того, проблематичним здається зв'язок між вокально-хоровою діяльністю на заняттях хору і сольним співом. На хорових заняттях майбутнім учителям музичного мистецтва даються теоретико-методичні та специфічні практичні навички хорової та ансамблевої роботи. Вокальні навички застосовуються в хоровій роботі вкрай обмежено, скоріше, тільки з позицій організації ансамблів. Однак хоровий ансамбль вимагає повноцінного звучання голосів, тембрально забарвлених і насичених, з широкими динамічними і звуковисотними діапазонами. Такі якості голосу ефективніше формуються в сольній вокальній роботі і повинні бути перенесені в хорове звучання з його специфічними проявами.

Одним з основних аспектів у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті зазначеного виокремимо формування вокальної культури як «здобутої та сприйнятої особистістю сукупності професійно значущих компетентностей, які за рахунок власних індивідуально-особистісних якостей і вокально-технологічних досягнень забезпечують майбутнім учителям музичного мистецтва ефективне самовдосконалення і творчу навчально-

виховну та вокальну діяльність із школярами» (Чжу Цзюньцяо).

Теоретичні положення сучасної педагогіки мистецтва, культурологічної освіти, становлення та перспектив науково-педагогічних шкіл відображені у наукових працях Н. Гуральник, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва висвітлено в роботах Л. Арчажникової, С. Борисової, Л. Василевської-Скупої, Л. Масол, О. Ростовського, Л. Хлебникової та ін. Питання формування вокальної культури у закладах вищої освіти отримало відображення в роботах Д. Аспелунда, Д. Євтушенка, В. Ємельянова, Ф. Заседателева, М. Микиша, В. Морозова, О. Стахевича, Л. Тоцької, С. Юдіна та ін.; окремі аспекти розвитку вокальної культури досліджувалися в розвідках – В. Антонюка, В. Багадурова Л. Василенко, Р. Лоцмана, О. Маруфенка, А. Менабені, Л. Прохорової, О. Прядка, С. Сквирського, Г. Стаська, Т. Ткаченко, Ю. Юцевича, Л. Ярославцевої та ін.

Окремого дослідження потребує узгодження питання здійснення вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та вдосконалення організаційно-методичної системи успішного формування у них вокальної культури у процесі професійної підготовки. В контексті зазначеного обрано тему магістерської роботи **«Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва»**.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Завдання дослідження :

1. Окреслити теоретичні основи підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.
2. Визначити та обґрунтувати організаційно-методичні засади формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

3. Визначити стан сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.
4. Здійснити дослідно-експериментальну перевірку ефективності розробленої моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в закладах вищої освіти України.

Предмет дослідження – модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичні*: аналіз наукових джерел для визначення поняттєво-категоріального апарату, стану розробленості проблеми формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; узагальнення і систематизація теоретичних положень для обґрунтування моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки; *емпіричні*: спостереження, анкетування, опитування для (з метою) дослідження рівнів сформованості основних складових вокальної культури; педагогічний експеримент для перевірки ефективності запропонованої моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; методи математичної статистики для визначення статистичної значущості результатів, отриманих під час експерименту, та їх перевірки.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що здійснено експериментальну перевірку запропонованої моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва під час їх професійної підготовки у закладах вищої освіти; удосконалено педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; подальшого розвитку набули зміст, структура вокальної культури майбутніх

учителів музичного мистецтва та методи її формування.

Практичне значення дослідження полягає в удосконаленні педагогічних умов та доцільних методів формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в їх практичній діяльності. Результати дослідження можна використовувати під час проведення індивідуальних та практичних занять із дисциплін: «Постановка голосу», «Вокальний клас», «Методика постановки голосу», «Практикуму з фаху»; в процесі проведення позааудиторних форм під час викладання профільних дисциплін з формування вокальної культури у студентів освітнього рівня бакалавр і магістр у закладах вищої освіти та в процесі проходження студентами педагогічної практики.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Проблема формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в теорії та практиці музичної освіти

Сьогодні спостерігається значний інтерес до вокального мистецтва серед дітей та молоді. Зростає кількість співочих колективів, відкриваються численні вокальні студії, організуються вокальні класи в музичних та загальноосвітніх школах, де є можливості вибору для творчого розвитку будь-яких видів вокального виконавства – академічний, народний, естрадний, джазовий, хоровий спів.

Вокальна культура представляє собою відповідність деяким встановленим нормам тієї чи іншої вокальної школи або традиції. У цьому контексті «вокальна культура» включає в себе питання культури співу, пов'язані з музичним змістоутворенням [7, с. 19].

Визначення терміну вокальної культури надано у довідкових виданнях, наприклад, у Музичному енциклопедичному словнику О. Шаповалової (вокальна музика, вокаліз, спів [63, с. 124]); Словник музичних термінів Ю. Юцевича (вокал, вокаліз, вокальна педагогіка, вокальна мова, вокальна техніка, вокальне мистецтво, вокально-творчий спокій, вокально-тілесна схема [67, с. 33]) переконує у недостатній його конкретизації. Тобто, формулювання понять вокальна культура та вокальна культура майбутніх учителів музичного мистецтва у науковій літературі не має чіткого визначеного змісту.

На думку Чжу Цзюньцяо вокальна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва є здобутою та сприйнятою особистістю сукупністю професійно значущих компетенцій, які за рахунок власних індивідуально-особистісних якостей і вокально-технологічних досягнень забезпечують майбутнім учителям музичного мистецтва ефективно самовдосконалення і

перспективи творчої навчально-виховної та виконавської діяльності із школярами [61, с. 12].

Поняття вокальна культура включає в себе безліч компонентів, таких як школа, стиль, традиція, естетика, вокальний слух, ін. Але воно вимагає формалізації, точності визначення. Особливо тоді, коли формування вокальної культури потрібно результативно здійснювати в обмежений час. Так, постановку голосу, вокальну техніку або технологію голосоутворення, можна формувати за допомогою прийомів, впливаючи на бажання підвищувати свою вокальну культуру, за допомогою способів, методик формування вокальної культури, можна здійснювати так само. Тобто мають місце мотиваційно-ціннісна, спеціально-технологічна складова у системі усвідомлення вокальної культури.

Як визначає О. Стахевич, музична культура, будучи системою, виступає як підсистема по відношенню до систем більш високих рівнів, зокрема, загальнолюдської культури і є її частиною. Вчений представляє музичну культуру у вигляді системи, що об'єднує:

- 1) музичні цінності (твори та їх виконавські трактування),
- 2) усі види діяльності з їх створення, зберігання, відтворення, перетворення, поширення і засвоєння,
- 3) усіх суб'єктів видів діяльності,
- 4) усі спеціальні інститути та установи (разом з необхідними матеріальними засобами), що забезпечують цю діяльність [47, с. 27].

Серед проблем виховання учнівської молоді однією з найгостріших можна назвати зниження рівня художньо-естетичних потреб. Основна маса школярів зорієнтована головним чином на зразки масової молодіжної музики низької якості, що не відповідає критеріям художності. Сучасні дослідження показують також недостатній серед учнів рівень знання народної вокальної музики. На думку Н. Нургаянної, одним з факторів, що визначають

несформованість музично-естетичного смаку дітей та молоді, стає дефіцит інформації про високохудожні зразки вітчизняної і світової вокальної культури в ЗМІ. Однак поряд з цим не менш значущу роль в ситуації, що склалася, відіграє низький рівень впливу освітніх установ загальної та спеціальної музичної освіти на формування музично-естетичного смаку дітей [26, с. 2].

Тому особливу увагу в музично-педагогічній освіті необхідно приділити вихованню фахівців, здатних протистояти натиску масової музичної культури, які вміють створювати, зберігати і примножувати кращі традиції музичного мистецтва. Вирішення цього завдання можливе в процесі освоєння високохудожніх зразків музичної творчості, отримання спеціальних історико-теоретичних знань, які сприяють вихованню високої вокальної культури майбутнього учителя музичного мистецтва.

Музично-педагогічну діяльність можна охарактеризувати як таку, що має свою структуру, яка визначається специфікою музичної освіти, але підпорядковану загальним закономірностям теорії діяльності. Специфіка музично-педагогічної діяльності полягає в тому, що вона вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва. Музично-педагогічна діяльність поєднує в собі педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, засновану на вмінні самостійно узагальнювати і систематизувати отримані знання.

Особливістю музично-педагогічної діяльності є те, що вона синтезує:

– педагогічну творчість (обумовлену постійним творчим пошуком майбутніми учителями музичного мистецтва педагогічних ситуацій, пов'язаних з необхідністю оперативно знаходити рішення для управління освітнім процесом, індивідуально розвивального впливу на учня в умовах, що змінюються);

– художню творчість, обумовлену творчою природою самого мистецтва.

У зв'язку з цим основною характеристикою професійної компетентності

майбутніх учителів музичного мистецтва, І. Камінська вважає художньо-педагогічну творчість. Її реалізація можлива за умови дотримання наступних умов:

- наявність художньо-педагогічного завдання;
- опора на базові закони і основні функції творчості;
- художньо-педагогічна імпровізація [16, с. 58].

В сучасних закладах вищої освіти вокальній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва приділяється велике значення. В освітній програмі спеціальності 014 Середня освіта (музичне мистецтво) (спеціалізації - «Режисура музично-виховних шкільних заходів», «Художня культура», «Методика виховної роботи» Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка для майбутніх учителів музичного мистецтва заплановані такі дисципліни, як «Хоровий клас», «Спецкурс за спеціалізацією «Сценічна майстерність».

Існують факультативи «Вокальний ансамбль» (академічний спів), хор народного співу (синтетичний жанр виконання: академічний + народний), «Естрадний ансамбль» (особливо популярний у більш творчих студентів). Для загального музичного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва і обов'язкові заняття, і факультативи (за власним вибором) відвідують всі студенти, але, як правило, студенти, які відвідують факультативні заняття «Вокальний ансамбль» і «Естрадний ансамбль», частіше беруть участь в концертних заходах, конкурсах і фестивалях. Ці студенти в більшій мірі схильні до сценічного хвилювання, остраху сольного виступу, незважаючи на частоту виступів. Це пов'язано, по-перше, з кількісним складом виступаючих (від трьох до восьми студентів) – турбує момент сольного виконання і елементи хореографії, які присутні в інтерпретації твору в цілях створення більш яскравого образу .

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної

діяльності в закладах вищої освіти повинна здійснюватися як проектування майбутньої музично-педагогічної діяльності. Соціально-культурний досвід стосовно музично-педагогічної освіти означає професійну компетентність і методичне оснащення. Майбутнім учителям музичного мистецтва необхідно засвоїти певну суму філософських, естетичних, соціальних, психолого-педагогічних знань і вміти їх застосовувати в своїй роботі.

Професійно-педагогічна культура постає як проекція загальної культури, упорядкована система загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і якостей особистості, виховних відносин, універсальних способів пізнання і гуманістичних технологій педагогічної діяльності.

Професійна культура майбутніх учителів музичного мистецтва виявляється в спрямованості на творення й утвердження цінностей музичної культури, розвиток особистісної музичної культури школярів, зростання їх духовної свободи і культурного багатства. Одночасно будучи підсистемою більш об'ємної з систем, вона включає всі сутнісні характеристики таких феноменів як загальна культура, педагогічна культура, музична культура, вокальна культура.

Особливості професійної культури майбутніх учителів багато в чому обумовлені музичним мистецтвом, вимагають своєї системи викладання, що веде до оволодіння засобами виразності, до емоційно усвідомленого переживання змісту. Соціалізуючий потенціал музичного мистецтва і його функції реалізують структурні компоненти мистецтва. При цьому всі функції мають певну послідовність переходу від однієї до іншої. Пізнавальна функція мистецтва нерозривно пов'язана з оцінною завдяки специфіці художнього пізнання. Прогностична функція займає проміжне положення між пізнанням і ціннісними орієнтаціями. Здатність мистецтва заповнювати необхідне для задоволення потреб людини лежить в основі компенсаторної функції, пов'язаної з катарсичною (знімає духовну напругу) і гедоністичною (мистецтво як засіб

відпочинку та розваги).

Гуманістичний тип професійно-педагогічної культури включає в себе особистісно-орієнтований аспект, який трактується як прояв особистісних якостей особистості, професійної діяльності і спілкування майбутніх учителів музичного мистецтва. Як показники особистісно-орієнтованої професійно-педагогічної культури виступають:

- гуманістична спрямованість особистості майбутніх учителів музичного мистецтва і їх здатність бути педагогами.
- психолого-педагогічна компетентність і розвинуте педагогічне мислення, здатність вирішувати проблеми, що виникають, з позиції учня.
- освіченість у сфері предмета, вміння працювати зі змістом і технологіями навчання, надаючи їм особистісну орієнтацію.
- вміння обґрунтовувати і реалізовувати власну творчу педагогічну діяльність як особистісно-орієнтовану систему (дидактичну, виховну, методичну).
- культура професійної поведінки і саморозвитку, вміння і готовність саморегулювати власну діяльність і процеси педагогічної взаємодії.

Дані положення вимагають більш детального висвітлення особистісного аспекту вокальної культури, як складової професійної культури особистості майбутніх учителів музичного мистецтва.

Культура особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається як соціально обумовлений рівень досягнень і розвитку особистості в найбільш значущих для її повноцінного формування видах діяльності відповідної людським цінностям.

Музично-педагогічна спрямованість вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва проявляється, перш за все, в розкритті перед школярами духовно-морального змісту життя і мистецтва, в культивуванні в дітях внутрішніх станів, почуттів і думок, відповідних загальнолюдських ідеалів.

Уміння майбутніх учителів музичного мистецтва створювати духовну атмосферу на занятті, що сприяє співвіднесенню школярами свого світосприйняття з ідеально-ціннісним змістом світового музичного мистецтва, – це показник високорозвиненого професіоналізму майбутніх учителів музичного мистецтва у сфері музичної освіти [46, с. 32].

Формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва у цьому питанні є однією з найважливіших задач професійної освіти. Це зобов'язує тих, хто займається підготовкою фахівців, постійно вдосконалювати навчальний процес, приводячи його у відповідність до сучасних вимог. Музично-виконавська зокрема вокальна підготовка, займає значне місце в структурі професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва.

Серед вимог до вокальної підготовки фахівців, у процесі якої формується вокальна культура, виокремлюється наявність необхідних вокально-педагогічних знань і умінь для вироблення академічної манери виконання, знання об'єктивних закономірностей співочого голосоутворення і основ вокальної методики, особливостей розвитку дитячих голосів і принципів їх охорони, володіння методикою роботи з дитячими голосами. Видатні педагогі-музиканти (О. Апраксіна, Л. Арчажникова, Д. Кабалевський та ін.) відзначали, що володіння навичками вокальної діяльності є неодмінною умовою професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Ними особливо підкреслювалося, що у вирішенні музично-виховних та освітніх завдань вокальна діяльність учителя повинна виступати в єдності з педагогічною складовою.

Саме в педагогічній спрямованості вчені вбачають особливості музично-вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, яка передбачає:

- орієнтацію на дитячу аудиторію;
- прагнення захопити дітей музикою на основі власного музикування;

- залучення учнів до спільної вокальної діяльності;
 - пробудження їх творчих здібностей, уяви, асоціативного мислення і т.д.
- [1, с. 162].

Е. Абдулін зауважував, що виступаючи як виконавець, педагог вчить учнів розуміти і оцінювати музику, впливати на їх емоції. А це дуже важливо, тому що іноді музикою можна переконати більше, ніж авторитетними вказівками. При цьому, на її думку, особлива увага повинна приділятися вихованню вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, яка повинна відображати їх розвинений естетичний смак, свідоме ставлення до музичного мистецтва, широту світогляду, яка виявляється в знайомстві з кращими творами світової музичної культури, готовність до музично-просвітницької роботи [2, с. 61].

Процес музичного виховання, розвитку та навчання виходить з художньо-змістовного, емоційно-виразного сенсу самої музики. Отже, педагогічна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва повинна будуватися на розумінні виховної сили музики і пошуку найбільш ефективних шляхів введення учнів в її різноманітний світ, серед яких одним з найбільш дієвих є їх власне виконання, вокальне або інструментальне [6, с. 61].

Основна відмінність професійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в тому, що їх педагогічна діяльність поєднує функції і викладача, і музиканта-виконавця. О. Плеханова вокальну культуру характеризує як рівень майстерності і вважає її складовою вокально-педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва [33, с. 10].

Ця точка зору дозволяє виділити вокальну культуру майбутніх учителів музичного мистецтва як значущу складову їх професійно-педагогічної культури, тому що професійно-педагогічна культура являє собою інтеріоризовану загальну культуру і виконує функцію специфічного проектування загальної культури в сфері педагогічної діяльності.

Отже, аналіз теоретичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що музичне виконавство (вокальне, інструментальне) займає значне місце в музичному вихованні дітей. З іншого боку, для втілення цього виховного засобу в освітній процес необхідно формувати вокальну культуру у самих майбутніх учителів музичного мистецтва. Практика показує, що вокальна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва традиційно спрямована на розвиток комплексу вузько-специфічних професійних умінь і навичок. Педагогіки-вокалісти основну увагу приділяють розвитку вокально-технічних якостей співочого голосу, але при цьому мало використовується педагогічний потенціал навчальних дисциплін вокального циклу у вихованні особистості майбутніх учителів музичного мистецтва, формуванні їх вокальної культури [22].

Отже, вокальна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва структурно і змістовно представлена в розвідках науковців як інтегративна професійно-особистісна якість, у тому числі сукупність взаємопов'язаних загальнокультурних і професійних знань, вокально-виконавських умінь і навичок, що визначають здатність і готовність учителя музичного мистецтва до успішної творчої професійної діяльності.

Враховуючи численні визначення поняття вокальної культури науковцями, вокальну культуру майбутніх учителів музичного мистецтва, представлено нами як інтегративну професійно-особистісну якість, у тому числі сукупність взаємопов'язаних загальнокультурних і професійних знань, вокально-виконавських умінь і навичок, що визначають здатність і готовність учителя музичного мистецтва до успішної творчої професійної діяльності.

1.2. Вокальна культура вчителя музичного мистецтва як складова його готовності до професійної діяльності

Одним із складових компонентів готовності майбутніх учителів

музичного мистецтва до професійної самореалізації є вокальна культура, яка виступає як система вокальних знань, умінь і навичок, що проявляється в музично-педагогічній діяльності як складне утворення, включає в себе загальномузичний комплекс теоретичних відомостей і вмій, уміння працювати над музичним матеріалом, виконання академічного та шкільного репертуару. Вокальна культура майбутніх учителів музичного мистецтва багато в чому визначає успішність музично-педагогічної діяльності, що включає в себе в якості складових інтерпретаційний (interpretation– тлумачення, пояснення) аналіз музичного матеріалу, художньо-технічне втілення інтерпретаційного задуму, концертмейстерство і творче музикування.

Виходячи з різних видів вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, можна назвати наступний ряд знань, умінь і навичок, що забезпечують при їх наявності у майбутніх учителів музичного мистецтва успішність «живого виконання» музичних творів в умовах шкільної аудиторії:

1. Теоретичний аналіз музичного твору передбачає володіння майбутніми вчителями музичного мистецтва знаннями і вміннями:

Знання:

- технології проведення аналітичного етапу роботи;
- закономірностей стилю, жанру і їх характеристик;
- історичної періодизації мистецьких напрямків.

Вміння та навички:

- реалізовувати міжпредметні зв'язки;
- розрізняти елементи музичної мови;
- усвідомлювати значення засобів музичної виразності;
- відокремлювати кульмінації в частинах і в цілому музичному творі.

2. Вокальне втілення інтерпретаторського задуму ґрунтується на використанні майбутніми вчителями музичного мистецтва наступних інформаційно-операційних компонентів:

Знання:

- технології поетапного розучування твору;
- прийомів і способів звуковидобування;
- художньої природи музичного матеріалу.

Вміння та навички:

- дотримуватися балансу в співвідношенні художніх і технічних завдань;
- долати технічні труднощі;
- концентрувати увагу на звучанні і свободі апарату;
- здійснювати постійний слуховий самоконтроль.

Вокальний репертуар майбутніх учителів музичного мистецтва тісно пов'язаний із дитячим шкільним репертуаром. Тому поряд з творами академічної орієнтації (необхідних для вдосконалення вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва) він повинен включати велику кількість творів різних епох, стилів і жанрів зі шкільної програми з музичного мистецтва, що мають цільову виховну спрямованість [32, с. 90].

Успіх функціонування вокальних знань, умінь і навичок майбутніх учителів музичного мистецтва багато в чому залежить від їх артистичних умінь, що проявляються в неповторності і своєрідності виконання музичного матеріалу, здатності регулювати психічні процеси мобілізації і релаксації. Мистецтво вокального виконання – це виразність і артистичність передачі художнього образу твору. Вокальна гра характеризується поживленням кожного звуку через свідомість і чуттєво-емоційну сферу виконавця. Саме на рівні особистісної інтонації учителя відбувається захоплення учнів світом музичних образів, дотик до художньої епохи, переживання моментів спілкування з авторським часом.

Будь-яка діяльність, в тому числі і професійна, вимагає від особистості певного кола властивостей, а не тільки потенціалу. Отже, вимагає конкретних властивостей, стимулює їх актуалізацію та діяльність, яку обрала людина. З

іншого боку, вибирає професію тільки вона сама, виходячи зі своїх здібностей, інтересів, нахилів, тобто за наявності певного вихідного потенціалу, який має тенденцію до подальшого розвитку в процесі діяльності.

Проблема самореалізації особистості розроблена у філософії та психології досить ґрунтовно, але питання самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва в професійній діяльності досліджено в меншій мірі.

Відповідно до думки Н. Рибакіної, самореалізація майбутніх учителів музичного мистецтва пов'язана з розумінням ними своїх потреб і потенційних можливостей, учителі передають знання через призму власного досвіду, «працюючи над собою». Вона робить учителя більш вільним і ефективним як в житті взагалі, так і в професії зокрема [42].

У дослідженнях А. Буреніної розкривається особлива значущість самореалізації для майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки вони реалізують себе не тільки в педагогіці, а й в мистецтві, що неможливо без внутрішньої свободи, захопленості і внутрішньої причетності до цього мистецтва. У зв'язку з цим, посилаючись на думки Д. Кабалевського, Б. Єменського, Е. Туркіна, автор вважає, що майбутні вчителі музичного мистецтва повинні бути орієнтовані на виявлення, розкриття і розвиток їх власної індивідуальності, здатності до реалізації вимог до цього навчання в процесі співпраці з дітьми в умовах, що змінюються [54, с. 200].

Тісно пов'язаний із самореалізацією майбутніх учителів музичного мистецтва феномен творчого самовираження особистості. Обидва поняття багато в чому схожі. Близькі вони і за своїм методологічним походженням, що дозволяє спиратися під час виявлення сутності творчої самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва на уявлення про творче самовираження педагога. Творче самовираження – діяльність, пов'язана з ціннісними переосмисленнями і переживаннями потреб саморозвитку та самовдосконалення. Творче самовираження зумовлює відкритість у спілкуванні з дійсністю, завдяки

потенціалу, який людина здатна творити, в межах якої вона може приймати відповідальні рішення. На сьогоднішній день проблема самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва розроблена не досить широко. В даному напрямку можна відзначити дослідження А. Буреніної, В. Горяєва. Головний напрямок, за яким здійснюються дослідження професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, – творча і методична сторона, які хоча в якійсь мірі і пов'язані з феноменом самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва, проте не розкривають суті даного явища.

Для вчителя музичного мистецтва співочий голос, вміння володіти ним, знання вокальної методики не менш важливі, ніж інші музичні знання та вміння. Мова вокалу є засобом спілкування, засобом передачі певної інформації майбутніми вчителями музичного мистецтва і учням. Існує думка, що співочий голос є особливим даром природи, що раз і назавжди даний людині; даром незбагненним, для якого немає законів. На перший погляд, це може здатися так, тому що у одних є «від природи поставлений» голос, що має величезну силу і виняткову красу, які дозволяють, майже минаючи навчання, відразу справлятися з професійним навантаженням, тим часом як у інших співочого голосу немає зовсім. Це, звичайно, не означає, що на музично-педагогічний факультет вступають люди, у яких відсутній співочий голос, але набагато рідше зустрічаються студенти-музиканти, що володіють видатним співочим талантом. Тому в силу цих обставин завдання викладачів закладів вищої освіти полягає в тому, щоб допомогти майбутнім учителям музичного мистецтва з середніми вокальними даними повірити у власні сили і підготувати їх до самореалізації у вокальній діяльності [2, с. 26].

Добре поставлений співочий голос у майбутніх учителів музичного мистецтва – це гарант того, що на уроках діти почують красивий, чистий вокал – приклад для наслідування. З іншого боку, можна не мати величезної сили голосу, але виконати музичний твір з почуттям, так щоб сприйняття було

найбільш повним і яскравим, а над цим умінням необхідно довго і наполегливо працювати. Самореалізація у вокальній діяльності неможлива без розвитку музикальності, а згодом і розвитку вокальної техніки. Безглуздо вчити вокальній техніці людину, у якої не розвинена музикальність. Навчити співати технічно правильно поставленим голосом нотний текст – ще не означає навчити співу, а тим більше самореалізуватися в даному виді діяльності.

Твір, написаний на папері, – це лише графічне відображення задуму композитора. Він оживає тільки тоді, коли його виконують, коли вокаліст відтворює його в своїй уяві у формі яскравих образів і потім передає в звуках. Це процес творчий і індивідуальний. Навіть слабкий твір під впливом творчої фантазії талановитого виконавця може справити враження. Для процесу самореалізації в вокальній діяльності необхідно розвинути у майбутнього учителя музичного мистецтва музикальність, артистизм, навчити розуміти музичну мову, розбудити творчу фантазію. Неправильно вважати, що розвиток музикальності можливий тільки в дитячому віці.

На думку Л. Дмитрієвої, нервова система здатна до різних видозмін під впливом навколишнього середовища. В рівній мірі можна розвинути елементи музикальності: звуковисотний слух, почуття ритму, відчуття ладу, гармонійний слух і т. п. При цьому слід не стільки вивчати теоретичні основи музичної мови, скільки можливо більше спілкуватися з самою музикою. Музика повинна стати для людини живою мовою. Тому підбір репертуару, на якому відбувається музичний розвиток, має надзвичайно важливе значення. Як і у всіх випадках, доступність розуміння і поступовість ускладнення репертуару істотні для розвитку музикальності [9].

Незважаючи на те, що на перший погляд, вокальна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва здається загальнодоступною, будь-яка людина від природи має і слух, і голос, а майбутні вчителі музичного мистецтва мають, до всього іншого, музичний слух, музичну пам'ять, спеціальні уміння і навички,

але самореалізація у вокальній діяльності стає можливою тільки в тому випадку, якщо:

- будуть створені психолого-педагогічні умови для самореалізації особистості;
- у майбутніх учителів музичного мистецтва буде прагнення до саморозвитку та самовдосконалення;
- навчання сольного і ансамблевого співу буде особистісно-орієнтованим;
- майбутні вчителі музичного мистецтва будуть готові до об'єктивної самооцінки своїх вокальних якостей [57, с. 20].

Отже, аналіз теоретичної та методичної літератури дає можливість говорити про найширші виховні і просвітницькі можливості як вокального, так і інших видів виконавства. Формування вокальної культури як значущого компонента професійно-педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва пов'язано не тільки з професійними знаннями, вміннями і навичками, що набуті під час підготовки та роботи над репертуаром, а й з індивідуальними особливостями, складовими його пріоритетних професійних та загальнокультурних якостей.

1.3. Особливості вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в сучасних закладах вищої освіти

Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва розглядається як навчально-виховна діяльність, спрямована на озброєння майбутніх учителів музичного мистецтва необхідними загально-педагогічними та спеціальними знаннями, вміннями та навичками, формування в них професійно важливих особистісних якостей і здібностей, а готовність до професійно-педагогічної діяльності – як результат зазначеної підготовки, який

дає підстави свідчити про те, що майбутні учителі музичного мистецтва здатні на високому рівні виконувати свої професійні функції та обов'язки.

Професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва визначено як цілісну динамічну педагогічну систему, що передбачає спеціально організовану, керовану викладачами навчальну діяльність студентів, що відображає специфіку педагогічної праці, тих типових професійних завдань, які необхідно вирішити майбутнім учителям музичного мистецтва [56, с. 56]. Така система – єдина теоретична, методична, практична підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності з розвитком мотиваційно-ціннісного ставлення до неї. Організація фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має бути спрямована на :

- поглиблення та поширення, інтеграцію загально філософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних і спеціальних музичних знань;
- створення спеціальних умов для формування сучасного вчителя, спеціаліста широкого гуманітарного профілю, що володіє цілісною системою філософських, моральних, естетичних і музично-педагогічних позицій.

Е. Абдуллін зауважує, що професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва знаходиться в руслі проблем, що вирішуються сучасною педагогічною наукою. Важливою складовою системи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є процес формування у них вокальних умінь. Специфіка змісту навчальної дисципліни «Вокальний практикум» висуває певні вимоги до якісних характеристик співочого голосу майбутніх учителів музичного мистецтва з метою забезпечення ефективного вирішення багатоаспектних завдань навчання і виховання молоді в конкретних умовах професійної діяльності [2, с. 16].

Для формування високого рівня вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва необхідним є вирішення таких завдань:

1. Розвиток індивідуальних особливостей особистості, що складають

пріоритетні професійні якості майбутніх учителів музичного мистецтва у сфері вокального виконавства.

2. Озброєння майбутніх учителів музичного мистецтва теоретичними знаннями і практичними вміннями, необхідними для успішного розвитку їх вокальної культури.

3. Виховання готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до процесу формування вокальної культури у дітей.

4. Організація активної діяльності студентів у сфері вокальної творчості в процесі аудиторної і позааудиторної роботи [58, с. 21].

Н. Нургаянова визначає принципи, що покладені в основу розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва вокальної культури, а саме:

1) принцип науковості змісту і методів освітнього процесу, який відображає взаємозв'язок з сучасним науковим знанням і практикою вокального виконавства;

2) принцип зв'язку теорії і практики, який передбачає стимулювання процесу розвитку вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва та використання отриманих знань, умінь і навичок у вокальній та педагогічній практиці;

3) принцип посилення мотивації навчання, для розвитку якої студенти повинні бачити значущість своєї майбутньої професії;

4) принцип співпраці, який є актуальним для музичної педагогіки;

5) інтелектуально-духовна співпраця викладача і студента, стаючи домінантою їх музичної життєдіяльності, створює умови для розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва особистісно-професійних якостей;

6) принцип суб'єктності, орієнтований на розвиток особистості як унікальної індивідуальності;

7) принцип креативності, що передбачає максимальну орієнтацію на набуття досвіду творчої діяльності;

8) принцип інтеграції, що включає використання міжпредметних зв'язків, виділення основних змістовних вузлів, поєднання знань навколо ключових тем, понять, які впливають на формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва [26, с. 5].

Необхідність вивчення розвитку ідей формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, складником якої є вокальна культура в історичній ретроспективі зумовлюється низкою причин.

По-перше, об'єктивно підійти до вирішення будь-якого освітнього питання можна лише за умови історичного погляду на весь розвиток проблеми в цілому.

По-друге, історія розвитку ідей формування професійної культури майбутніх учителів музичного мистецтва має й самостійне значення: важливо критично осмислити помилки в цій галузі педагогіки.

По-третє, аналіз розвитку досліджуваної проблеми створює передумови для вдосконалення її розв'язання на сучасному етапі [49, с. 4].

У процесі підготовки до вокально-педагогічної діяльності викладач має не тільки навчити майбутніх учителів музичного мистецтва володіти вокальними навичками, а й визначати шляхи й методи організації навчального процесу, прийоми й методи розвитку вокальних навичок (співацьке дихання і постава, звукоутворення, дикція та артикуляція, чисте інтонування, правильне емоційне сприйняття змісту вокального твору тощо).

Дослідники Н. Овчаренко і М. Фарина зауважують, що завдання вокальної підготовки передбачають:

- здійснення естетичного виховання, формування вміння розуміти й цінувати красу вокального мистецтва та співацької майстерності;
- розвиток вокальних, художньо-творчих здібностей;
- формування розуміння психологічних та біофізичних механізмів вокального процесу;

- встановлення стійких критеріїв якості співу і співацької майстерності;
- розвиток активного вокального слуху, виховання уявлення про акустично та художньо-повноцінне звучання співацького голосу;
- вдосконалення вокально-технічних та артистичних навичок;
- підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до самостійного підвищення співацької та вокально-педагогічної кваліфікації в умовах практичної діяльності [39, с. 102].

Спеціальними компетенціями, що характеризують вокально-звукову культуру майбутніх учителів музичного мистецтва є:

- інформаційно-гностична компетенція – обсяг психолого-педагогічних, науково-методичних, спеціальних знань для здійснення професійної діяльності, а також здатність до їх набуття;
- інтелектуально-творча компетенція – володіння комплексом інтелектуально-евристичних якостей (фантазія, гнучкість, творче мислення);
- навички педагогічної імпровізації;
- регулятивна компетенція – цілепокладання і планування;
- саморегуляція поведінки;
- оцінка результатів діяльності;
- рефлексія;
- організаційно-комунікативна компетенція – емоційна стійкість;
- нестандартне, творче вирішення завдань у процесі педагогічного спілкування;
- вміння встановлювати психологічний контакт;
- дієво-творча компетенція – вміння і навички педагогічної техніки, сценічна майстерність, а також предметно-методичні, організаторські вміння і навички [50, с. 20].

Оскільки вокальна культура майбутніх учителів музичного мистецтва є

родовим поняттям по відношенню до професійно-педагогічної культури, то логічно її склад також представити в єдності та гармонії структурних (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, особистісного) і функціонального компонентів, що має вияв у професійно-педагогічній діяльності. Зазначені компоненти як структурні компоненти вокальної культури мають свою специфіку [45, с. 14].

Індивідуально-творчий (особистісний) компонент має особливе значення для вокальної культури, адже саме особистісні якості та здібності передусім характеризують рівень сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Цей компонент забезпечує повноту їх особистісної самореалізації, розкриває механізм оволодіння даною культурою і її трансляції як творчий процес [26, с. 4].

Специфіка особливості формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва пов'язана з тим, що вокальна діяльність включає в себе теоретичний, методичний, мовний, вокально-мовний, вокально-виконавський аспекти. Вокальні заняття спрямовані на підвищення рівня вокальної майстерності, формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виконання професійно-голосових завдань і захисту голосу від перевантажень і захворювань [39, с. 102].

Діяльність з набуття цінностей вокальної культури здійснюється переважно на індивідуальних, тому майбутні вчителі музичного мистецтва здатні рефлексивно засвоювати, активно створювати і транслювати цінності базової і педагогічної культури в процесі професійної діяльності і спілкування.

1.4. Зміст, структура вокальної культури вчителя музичного мистецтва

Як зазначено вище, під вокальною культурою розуміємо цілеспрямований

процес присвоєння загальнолюдських цінностей і культурних норм, естетичного ставлення до дійсності та розуміння музичного мистецтва через призму вокальної діяльності.

Вокальна культура будь-якого сучасного суспільства є достатньо складною, неоднорідною і багатоманітною. При цьому безперечним є те, що звуко-музичне середовище певним чином організовує різноманітні форми вокальної активності, соціальної ситуації і зв'язку, є невід'ємною складовою відпочинку, вільного проведення часу людей, визначає їх настрій. На цю обставину вказують О. Грисюк, А. Євдокімова [8, с. 35].

Формування вокальної культури особистості як частина загального процесу духовного розвитку людини є керованим соціально-педагогічним явищем, об'єктивні чинники якого знаходяться у нерозривній єдності та взаємозалежності [21, с. 32].

Більшість науковців у сфері вокального мистецтва і вокальної педагогіки акцентують увагу на тому, що вокальна культура особистості майбутніх учителів музичного мистецтва визначається сукупністю вокальних знань і вмінь, сформованістю вокально-професійних та особистісних рис, розвиненістю духовного потенціалу, інтелектуальних, емоційних, естетичних, творчих вокальних здібностей, що зумовлюється світоглядними установками, світоглядними орієнтирами, цінностями, життєвими прагненнями, з-поміж яких чільне місце відведено любові до співу та вокальної педагогіки [18, с. 5].

Дослідник Н. Шпіллер вважає, що вокальна культура є сукупністю професійного глибокого вивчення музики, освоєння різних видів вокальної техніки та робочого режиму, який забезпечує якість співу, створює умови для вокального довголіття. Кожне з цих положень містить в собі множину деталей, що синтезуються, переплітаються між собою, створюють рівень вокальної культури. Основою вокальної культури є глибоке всебічне вивчення музики [29, с. 10].

Т. Ткаченко зауважує, що «вокальна культура» є системою норм видобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо. Вокальна культура сприяє гармонізації емоційної, комунікативної сфери майбутніх учителів музичного мистецтва, знижує гостроту реагування на різноманітні стресові ситуації, розширює можливості сумісної діяльності та спілкування. Від наявності вокальної культури та ступеня розвитку в особистості залежить творча направленість її бажань, діяльності, особливе ставлення до світу та людей. У більш широкому сенсі вокальна культура є цілеспрямованим процесом присвоєння майбутніми учителями музичного мистецтва загальнолюдських цінностей, культурних норм та естетичного ставлення до дійсності та розуміння музичного мистецтва через призму вокальної діяльності [50, с. 63].

Н. Овчаренко доводить, що в основі вокальної культури лежить глибоке всебічне вивчення музики, наразі, вокальної. Успіх вокального виконання залежить не тільки від якості голосових даних, але і від наявності змістовного звуку. Це можна зробити, якщо більше заглибитися в теоретичні музичні знання, пізнати манеру написання музики композитором, зрозуміти творчу думку автора.

Для формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва важливе значення набувають вокальні знання, уміння, навички та робочий режим, направлений на охорону голосу. Адже майже кожен майбутній учитель музичного мистецтва стикається з проблемами втрати голосу, або професійними захворюваннями. Тож майбутнім учителям музичного мистецтва Н. Овчаренко наголошує, що голос повинен бути предметом постійної уваги виконавця [27, с. 11].

Науковці розглядали вокальну культуру майбутніх учителів музичного мистецтва як складний феномен, що характеризується багаторівневою структурою. До важливих компонентів структури вокальної культури, на

думку В. Ліміна, належать: мотиваційно-ціннісний компонент, який виражає інтерес студентів та захопленість їх вокальною діяльністю, націленість на пізнання національних пісенних традицій та співацьке самовдосконалення; когнітивно-оцінювальний, який містить необхідну базу знань, умінь та навичок у сфері оволодіння вокальною культурою, вміння адекватно оцінити набутий вокальний досвід; творчо-вокальний, який виражає здатність до яскравого художньо-образного виконання вокальних творів, уміння донести створений образ до шкільної аудиторії [21, с. 160].

Ю. Борев вважає, що культура – це ціннісно і символічно закріплена людська діяльність і її продукти, освітлені гуманними моральними цілями, упорядковані людською діяльністю. Особливу роль він відводить мистецтву як феномену культури [5, с. 203].

Розкриваючи поняття «вокальне виконання», Ю. Сетдікова виділяє вокальне виконання в самостійний вид мистецтва. Ця дослідниця, виробивши єдиний підхід до теорії вокальної творчості, вокальної педагогіки і вокальної практики, на основі аналізу та узагальнення закономірностей їх розвитку виявляє специфіку вокального виконання і приходять до наступного висновку, що вокальне виконання, яке є одним з видів художньої творчості і складовою частиною мистецтва в цілому, характеризується структурно-функціональною подвійністю: підкоряючись загальним законам функціонування різних видів мистецтв, вокальна творчість володіє відносною суверенністю (самостійністю), представляючи собою особливий специфічний різновид художньо-творчої діяльності [45, с. 9].

За логікою Ю. Сетдікової, вокальна культура підпорядковується законам мистецтва виконання музичних творів, відображаючи навколишню дійсність специфічними засобами співочого голосу, системою вокально-виражальних засобів, тому вона має свої особливості і здатна виконувати виховну, естетичну та інші функції мистецтва як феномена культури. Вокальне виконання – один з

найбільш поширених видів музичної творчості. Такі естетичні аспекти вокального виконання, як варіантна множинність, процесуальність, діалектичний зв'язок традицій і новаторства, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, артистизм, театралізація, синестезія, зближують його з іншими видами художньої творчості.

Разом з тим вокальна творчість тісно пов'язана з процесом виховання та освіти. Виховну функцію вокальної творчості як одну з актуальних педагогічних проблем розглядають в своїх дослідженнях О. Плеханова, Ю. Сетдікова, Т. Шастіна і ін. У вокальній педагогіці вокал розуміють в широкому і вузькому сенсах. У широкому сенсі вокал – здатність голосу виражати музичні думки, у вузькому – творча діяльність людини, в процесі якої відбувається передача художнього образу музичного твору з використанням вокальної техніки [9, с. 72]

Теоретичне дослідження, проведене в ході роботи і аналіз вокально виконавчої практики в освітньому процесі майбутнього педагога-музиканта, дозволили Н. Нургаяновій виділити якості, що характеризують вокальну культуру:

- музикальність, що включає художнє втілення, чисте інтонування, художній смак;
- сукупність вокальних знань, умінь і навичок, що сприяють досягненню єдності інтонаційно-образного сприйняття, відтворення відповідно до характеру, стилю і жанру твору, що виконується;
- креативність – ставлення до виконавства як до творчого процесу, як особливе вміння виконувати, інтерпретувати, переживати музику, наповнювати твори особистісним змістом;
- артистизм, що включає образне мислення, спостережливість, вміння володіти своїм тілом, мовну виразність;
- рефлексія як професійне мислення і самосвідомість, вміння оцінити якість

власного виконання музики на основі своїх уявлень про красу співочого звучання, вокальної інтерпретації твору;

- емпатійність – вміння своїм виконанням викликати співпереживання у слухача, володіння способами вираження емоцій через тембр голосу, динамічні відтінки;
- особистісна професійна позиція – яскраво виражене і обґрунтоване ставлення до вокальної та педагогічної діяльності [26, с. 5].

Формування вокальної культури структурно і змістовно представлено нами як інтегративну професійно-особистісну якість, у тому числі сукупність взаємопов'язаних загальнокультурних і професійних знань, вокально-виконавських умінь і навичок, що визначають здатність і готовність учителя музичного мистецтва до успішної творчої професійної діяльності.

Вокальна культура має наступні структурні компоненти, а саме мотиваційно-ціннісний компонент, який виражає інтерес майбутніх учителів музичного мистецтва та захопленість їх вокальною діяльністю; когнітивно-оцінювальний, що складається з сукупності знань, умінь та навичок у сфері оволодіння вокальною культурою; творчо-вокальний, який виражає здатність до художньо-образного виконання вокальних творів.

Висновки до першого розділу

Таким чином, великий морально-естетичний, художній потенціал, різноманіття вокальних традицій, накопичених за всю історію людства, вказують на неоціненну роль вокальної творчості в сучасному вихованні та освіті майбутніх учителів музичного мистецтва. Вокальна культура (В. Лімін, Н. Нургаянова, Н. Овчаренко, Ю. Сетдікова, Т. Ткаченко, Н. Шпіллер) як складова частина музичної культури (системи всіх державних інститутів (музичної освіти, науки про музику, концертних залів, нотодруку, засобів масової комунікації та ін.), що й забезпечує обмін і споживання в суспільстві

музичних цінностей, створених і виконаних композицій) включає і професійну, і традиційну вокальну творчість, в процесі розвитку якої відбувалася передача знань вокальних традицій від одного покоління до іншого.

Успішне виконання завдань прилучення учнів до музичної культури і музичної творчості за допомогою вокалу, результативність освітнього та виховного процесу має пряму залежність від рівня вокальної культури вчителя музичного мистецтва, формування якої є важливою складовою в системі професійної музично-педагогічної освіти. Вокальна культура вчителя музичного мистецтва в конкретних умовах професійної діяльності має свою специфіку, обумовлену цілями, завданнями та функціями професійно-голосової діяльності. У число спеціальних знань, умінь і навичок, що сприяють підвищенню рівня вокальної культури вчителя музичного мистецтва і необхідних для роботи з дитячими голосами, повинні входити теоретичні, методичні, вокально-мовні і психологічні знання, вміння і навички.

Поняття «вокальна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва», структурно і змістовно представлено нами як інтегративну професійно-особистісну якість, у тому числі сукупність взаємопов'язаних загальнокультурних і професійних знань, вокально-виконавських умінь і навичок, що визначають здатність і готовність учителя музичного мистецтва до успішної творчої професійної діяльності.

Формування вокальної культури є важливою складовою професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва. Система розвитку вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва включає в себе мотиваційно-ціннісний, когнітивно-оцінювальний, творчо-вокальний компоненти.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Обґрунтування моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Необхідність модернізації системи вищої освіти обумовлена потребою сучасного суспільства у підготовці фахівців, що володіють високим рівнем загальної та професійної культури. У зв'язку з цим зростають вимоги до професійної вузівської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, до його музично-педагогічної культури, складовою якої виступає вокальна культура [6, с. 25].

Модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва має цілісний, системний характер, а її результатом є готовність студента до професійної діяльності. У той же час готовність до обраного виду професійної діяльності формується у процесі самої діяльності, яка спрямована на розвиток та становлення особистості фахівця [14, с. 36].

Застосування особистісного підходу сприяло створенню умов для самореалізації і саморозвитку особистості майбутніх учителів музичного мистецтва. Застосування у музично-методичній підготовці положень гносеологічного підходу дало змогу поєднати міждисциплінарне знання, історичний досвід методичної, співацької діяльності та інноваційні підходи.

Урахування ідей діяльнісного підходу сприяло формуванню у майбутніх учителів музичного мистецтва необхідних умінь і навичок щодо виконання методичних дій, вияву активності та апробації раціональних моделей методичної та співацької діяльності. Такі форми роботи з майбутніми учителями музичного мистецтва, як лекції, практичні заняття, самостійна, індивідуальна робота, практика організовувалися з урахуванням основних

положень аксіологічного підходу: цінностей гуманності, духовності, творчої свободи і гідності особистості.

Під час формувального етапу використані ідеї праксеологічного підходу, що дозволили розглянути навчання, виховання, практику в єдності. В процесі роботи були розвинені уміння майбутніх учителів музичного мистецтва щодо обрання ефективних форм, методів і прийомів організації навчання відповідно до теми, мети, складності і значущості навчального матеріалу [28, с. 62].

Для забезпечення успішності вокальної діяльності враховувалися загально-дидактичні принципи гуманізації, професійної спрямованості, системності, цілісності, випереджувального навчання, міжпредметної інтеграції, диференціації та індивідуалізації, спільної діяльності викладача і майбутніх учителів музичного мистецтва.

Під час формувального експерименту бралися до уваги і специфічні принципи, обґрунтовані дослідниками:

А. Хуторським (принцип продуктивності навчання; принцип ситуативності навчання; принцип освітньої рефлексії) [56, с. 78];

І. Бехом (принцип проблематизації; особистісно-зорієнтованого підходу до особистості кожного майбутнього учителя музичного мистецтва; діалогізації, який полягає у творчій взаємодії педагога зі студентами та в міжособистісному спілкуванні майбутніх учителів музичного мистецтва між собою на основі довіри; принцип персоналізації, який дозволяє активно включати у навчальний процес особистісний досвід майбутніх учителів. Всі ці принципи є принципами нового педагогічного мислення [4, с. 11];

Е. Абдулліним (музикознавча спрямованість, тобто опора на єдність народної, авторської, класичної й сучасної музики; опора на інтонаційний, жанрово-стильовий підхід у вивченні музики в її зв'язках з життям; філософсько-естетична спрямованість у викладанні музики; художньо-психологічна спрямованість з опорою на єдність розвитку інтуїтивного та усвідомленого початку в музичній освіті; художньо-дидактична спрямованість

(послідовність, систематичність, науковість, єдність музичного навчання та виховання, міцність й дієвість результатів музичної освіти); музично-педагогічна спрямованість (образність і цілісність, діалектика музично-педагогічної мети і засобів, єдність художнього і технологічного тощо) [2, с. 121];

Л. Тоцькою [51, с. 423] (принцип зацікавленості тобто ступінь активної дії у музично-творчому процесі; свідомості включає в себе активізацію процесів осмислення на особистісному та діяльнісному рівнях; перспективності: завдання педагога – перебувати у постійному творчому пошуку, відкривати все нові і нові перспективи, як у процесі навчання, так і в процесі виховання студентів; єдності художнього і технічного розвитку співацького голосу; внутрішньої побудови образу;

Г. Падалки (принцип культуропровідності; естетичної спрямованості, що свідчить про спонукання у процесі мистецького навчання до досягнення естетичної цінності художніх творів, до сприймання мистецтва як явища, що містить величезний потенціал втілення прекрасного в життя людини); рефлексивності, що спрямований на зіставлення цінностей внутрішнього життя учня із морально-світоглядними позиціями, відтвореними в мистецтві, співвіднесення найглибших переживань особистісного «Я» із художніми оцінками автора твору, порівняння власних художніх умінь із мистецькими досягненнями інших [30, с. 149].

Модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва формувального етапу експерименту щодо розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва вокальної культури передбачала врахування таких функцій:

- системної, що дозволила представити об'єкт вивчення в якості системи з усіма її зв'язками;
- діяльнісної – дозволила проникнути в сутність методичної підготовки з психологічної і педагогічної точки зору, виявити її закономірності,

умови успішного формування методичної підготовленості, поставила вимогу максимальної активності майбутніх учителів у процесі опанування методичними знаннями та навичками;

- особистісно-розвивальної – дозволила зробити опис умов для повноцінної реалізації особистості майбутнього учителя музичного мистецтва у період навчання у закладі вищої освіти, а також у майбутній педагогічній діяльності, визначалася розвитком суб'єктивного, емоційно-особистісного ставлення до світу, самого себе і своєї діяльності;

- компетентнісної, що охоплювала широку ерудицію в галузі художньої культури, педагогіки, психології, мистецтвознавства, естетики; володіння практичними вміннями й навичками, сформованість особистісних якостей та здібностей, необхідних для успішного здійснення функцій учителя: педагогічних (толерантність, комунікативність, організаторсько-конструктивні здібності, зосередженість, тактовність, витримка, здатність до емпатії, ідентифікації); музично-фахових (музичні якості та здібності, тощо);

- технологічної – дозволила визначити необхідні педагогічні технології, спрямовані на розвиток методичної підготовленості;

- проєктувальної – забезпечила орієнтування майбутніх учителів музичного мистецтва на перспективу їх розвитку в мистецько-естетичному й методико-педагогічному аспектах.

Модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва формувального етапу експерименту щодо розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва вокальної культури охоплювала нормативно-цільовий, теоретико-методологічний, процесуально-змістовий, аналітико-результативний блоки.

Нормативно-цільовий блок моделі відображав мету, завдання, освітні стандарти. Мета викладання музично-методичних, вокальних дисциплін поряд з опануванням ґрунтовними фаховими знаннями і вміннями полягала у формуванні методичної підготовленості майбутнього учителя музичного

мистецтва до співацької діяльності відповідно до соціального замовлення, освітньо-кваліфікаційних вимог на пряму підготовки бакалаврів «Музичне мистецтво».

Завдання педагогічного процесу щодо розвитку вокальної культури у майбутніх учителів музичного мистецтва полягало в:

- мотивуванні їх емоційно-ціннісного ставлення до здійснення співацької діяльності;
- формуванні системи інтегрованих знань, умінь, здібностей на основі міжпредметної інтеграції навчальних дисциплін;
- розвитку здібностей до яскравого художньо-образного виконання вокальних творів, уміння донести створений образ до шкільної аудиторії [38, с. 225].

Освітньо-кваліфікаційними вимогами до майбутніх учителів музичного мистецтва щодо розвитку у них вокальної культури, зокрема з навчальної дисципліни «Постановка голосу» («Вокальний клас»), що є однією з профільних дисциплін і вивчається впродовж п'яти років у вищому педагогічному закладі освіти, є наступні.

Майбутні вчителі музичного мистецтва повинні:

- знати основи вокальної педагогіки, кращі зразки вітчизняних і зарубіжних вокальних творів, вокально-педагогічний репертуар, методика викладання вокалу;
- володіти навичками співацького дихання, правильної атаки звуку, відчувати співацьку опору, фіксувати дихальну установку та на цій основі формувати співацьке звукоутворення, звуковедення, володіти вміннями правильної артикуляції голосних та приголосних під час співу на всій ділянці співацького діапазону, контролю точності інтонування, володіння навичками передачі художньо-образного змісту вокального твору, виконання вокальних творів із супроводом і без супроводу тощо [6, с. 25].

Теоретико-методологічний блок. Формування вокальної культури

важливо здійснювати з урахуванням положень наукових підходів: системного, особистісно-орієнтованого, гносеологічного, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, праксеологічного.

Урахування положень системного підходу дозволило вибудувати змістове наповнення музичних, вокально-методичних положень, педагогічної практики на засадах міжпредметної інтеграції. Реалізація положень компетентнісного підходу сприяло посиленню практичної спрямованості навчання, комплексному застосуванню праксеологічно цінних знань, формуванню у майбутніх учителів музичного мистецтва механізмів самонавчання і самовиховання завдяки організації самостійної роботи, факультатив, гурток, майстерню досвідченого співака [64, с. 39].

Процесуально-змістовий блок складався з таких етапів методичної підготовки: актуалізаційно-цільового, концептуально-пізнавального, організаційно-моделюючого, практично-діяльнісного, коригувально-результативного.

В аналітико-діагностичному блоці реалізовувався діагностичний супровід формування методичної підготовленості. Результатом реалізації моделі має стати підвищення рівнів сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ціннісне ставлення майбутніх учителів музичного мистецтва до сольного, хорового співу та вокально-педагогічної діяльності проявляється через сукупність наступних показників:

1) здатність майбутніх учителів музичного мистецтва виносити оціно-ціннісні судження про якості співочого звуку інших виконавців, особливості сольного і хорового звучання, особливості різних манер співу (академічний, народний, естрадний),

2) сформованість вокально-слухових уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва про звучання власного голосу,

3) прояв інтересу учня до тієї чи іншої співочої діяльності, а також до вокальної педагогіки [34, с. 98].

Оцінювальне ставлення під час вокально-педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає:

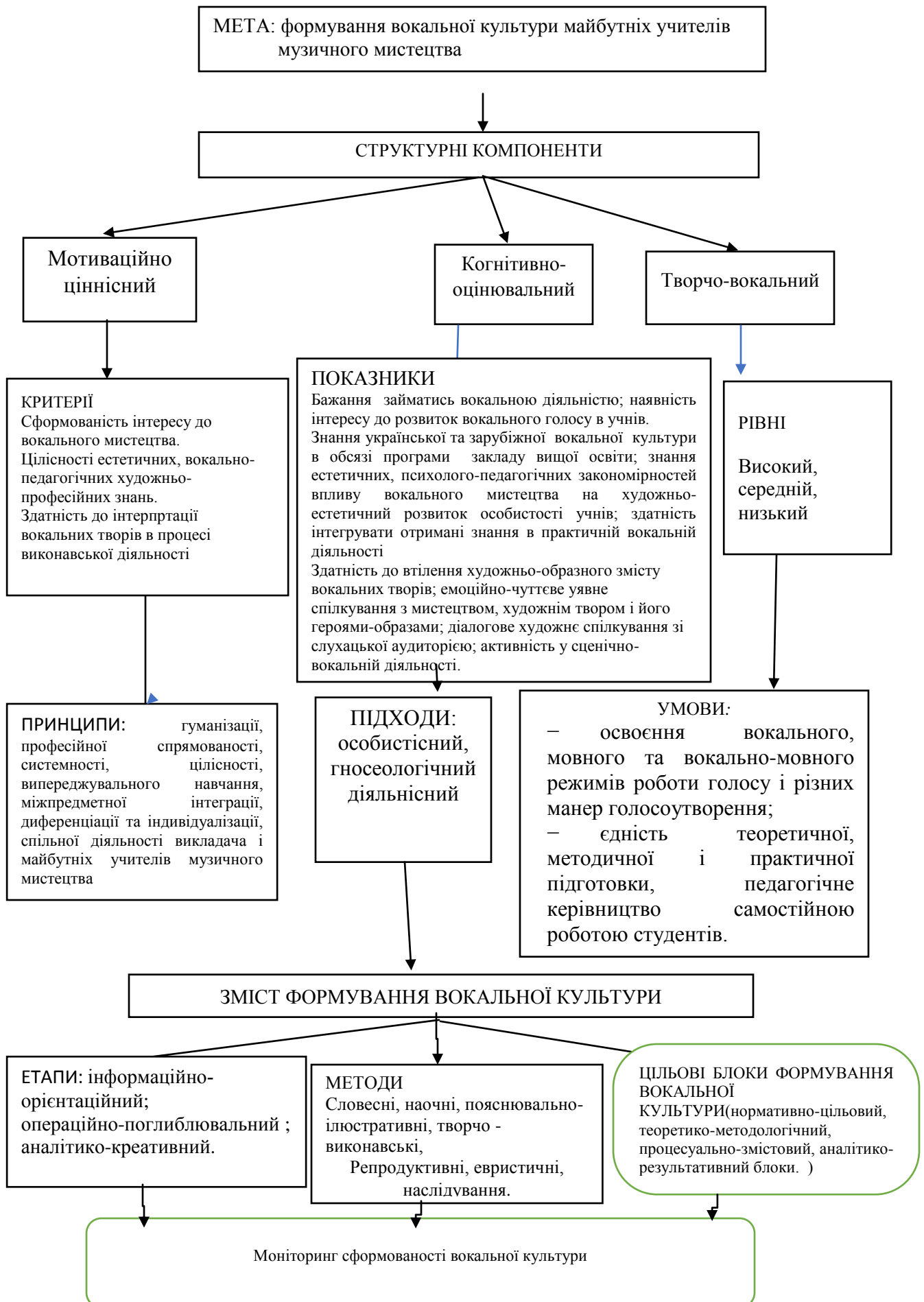
- 1) знання понятійно-категоріального апарату,
- 2) знання вокальної і вокально-хорової педагогіки (історія, методи і прийоми роботи з дитячим і дорослим голосом, знання прийомів рішення вокально-педагогічних завдань при сольній, ансамблевій і хоровій постановці голосу),
- 3) знання про акустику та фізіологію співочого процесу.

Якість знань можна визначати за допомогою тестування, спостереження і особистих бесід.

Творчо-вокальна готовність майбутніх учителів музичного мистецтва проявляється:

- 1) в оволодінні майбутніми учителями музичного мистецтва вокальними та вокально-хоровими навичками,
- 2) в умінні перенести навички, отримані в одному виді вокальної діяльності, на інші види вокальної діяльності,
- 3) в умінні творчо здійснювати вокальний показ для дітей [36, с. 56].

Таким чином, враховуючи специфіку вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва пред'являються досить високі вимоги до їх професійної підготовки у закладах вищої освіти та формування їх вокальної культури. Формування всіх компонентів вокальної культури об'єднано спільною метою. При цьому, взаємодіючи, всі компоненти, мають свою специфіку і вимагають адекватних методів формування. Формування вокальної культури здійснюється в усіх видах виконавчої діяльності студентів, які мають як загальні, так і особливі моменти [28, с. 45]

Результат: сформованість вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Рис. 1. Модель формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

2.2. Зміст вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва

Процес формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва складний і багатогранний, він визначається багатоаспектністю самого феномена, що охоплює широкий спектр художньо-мистецьких традицій його існування.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в єдності сприйняття слухового еталона голосу і техніки його відтворення в тій або іншій співочій манері – академічній, народній, естрадній. Цінність наукового підходу для розвитку вокальної культури визначається тим, що набутий досвід поширюється між людьми і зберігається з часом. Еволюція в музичному мистецтві забезпечує пристосування до умов, побутування вокально-хорової музики, до еволюціонування музичної мови, що змінюються. Відповідно змінюється, еволюціонує і вимога до техніки виконавця. З'являються і впливають одна на іншу різні вокальні школи – італійська, французька, німецька і т. д. Відбувається деяке взаємопроникнення і співочих манер: академічної, народної, естрадної. Змінюється ставлення до реєстрової перебудови голосу, до використання чистих(грудного і головного) реєстрів, до міксування (змішання реєстрових механізмів), з'являється спосіб «прикриття» чоловічого голосу. Еволюціонуючи, вокальне мистецтво утверджує прийом «співу з вібрато» не тільки в голосі академічних співаків [37, с. 82].

Студенти, які отримують професійну підготовку учителя музичного мистецтва, не володіють не тільки природними вокальними даними

консерваторських абітурієнтів, але часто не мають уявлення про академічний спів, як культурну традицію. При цьому для вчителя музичного мистецтва, для якого вокально-хорова робота є не тільки одним з видів діяльності на уроці музичного мистецтва або формою позакласної роботи, але і важливим засобом духовно-емоційного виховання школярів в їх практичній музичній діяльності, повинні пред'являтися високі вимоги щодо володіння виконавською манерою. Будь-яка діяльність школярів носить на перших порах наслідувальний характер [40, с. 25].

Доцільність такої точки зору обґрунтовується тим, що майбутнім учителям музичного мистецтва доведеться працювати в системі масової музичної освіти: уроки музичного мистецтва в школі, шкільні хорові колективи. Таким чином, майбутній учитель музичного мистецтва працюватиме з дітьми, які не тільки не мають співочих голосів і не вміють точно інтонувати, але і не мають уявлення про спів взагалі, крім тих уявлень, що дають ЗМІ. Майбутнім учителям музичного мистецтва потрібно перш за все розвивати голоси школярів і включати їх в академічну вокально-хорову культуру в процесі розучування і виконання музики. Хоч би якими були знання і вміння майбутніх учителів музичного мистецтва, хормейстера, без голосів, які повноцінно звучать, як матеріальна база хору, вони будуть не такими ефективними. Знання розвитку історії, принципів і методів вокальної педагогіки необхідно майбутнім учителям музичного мистецтва, адже від цього залежить голосове здоров'я дитини, її інтерес до співу і до музики взагалі.

У підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва важливою проблемою є навчання вокалу студентів, що є складовою професійної компетенції. Отже, під час навчання вокалу майбутніх учителів музичного мистецтва з недостатніми або невиявленими голосовими даними, повинні ставитися інші цілі і завдання, наповнюватися іншим змістом навчальний процес, пред'являтися нові вимоги до майстерності педагога-викладача, до

моделі педагогічного спілкування, до критеріїв оцінки результатів і до організації самостійної роботи. Низький рівень мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва і відсутність у них слухового досвіду культурної традиції академічного вокального мистецтва, а отже, і початкової потреби в наслідуванні, вимагає ефективних педагогічних технологій і інструментарію педагога-вокаліста і хормейстера закладу вищої освіти. Крім того, у вузівській підготовці на заняттях хорового класу і класу сольного співу, майбутнім учителям музичного мистецтва необхідно дати методичний інструментарій (методи, способи, прийоми) для їх власної подальшої педагогічної діяльності [52, с. 74].

Методична підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва повинна включати не тільки оволодіння голосом і вміння навчати вокалу, а й освоєння критеріїв оцінки результатів навчання.

У вокальному виконавстві якість співочого тону може оцінюватися окремо, а вимоги естетики співу – окремо. Такий напрям в критиці вокального мистецтва вимагає розмежування між «звучанням» і «естетикою вокалу». На цьому може базуватися професійна критика і педагогічна оцінка, які повинні реалізовуватися через систему показників, що точно і наскільки можливо докладно фіксують і описують процеси протікання так званої «вокального мовлення». У сумі ці показники дадуть критерій відповідності вокального виконання естетичної традиції вокалу. У сфері вокального мистецтва такий критерій можна застосовувати в якості естетичної оцінки [12, с. 3].

Істотним в такому підході є розвиток навички слухового аналізу власного виконання за параметрами. Аналіз якості співу, а не якості звучання, розвиває здатність здійснювати оцінку як свого, так і чужого виконання, аргументовано і в рамках прийнятого відповідного понятійного апарату. Підхід до оцінки на основі критерію естетики співу є ознакою професійної компетентності майбутнього педагога.

З практичної точки зору формування технологічної основи вокалу містить в собі навички слухового сприйняття, аналізу і естетичної оцінки явищ вокального мистецтва в рамках навички практичної співочої діяльності. Вони повинні формуватися відповідно до якісного критерія цієї традиції, названим В. Ємельяновим критерієм естетики співу [13, с. 26].

У процесі навчальної діяльності формування і практичне оволодіння навичками слухового аналізу реалізується в наступних видах діяльності:

- 1) під час вокальної діяльності (як знання, виконання і контроль);
- 2) під час тестування однокурсників на аудиторних заняттях, звітних виступах (як знання і оцінка);
- 3) під час тестування спеціально підібраних аудіо- і відеоматеріалів, явищ вокального мистецтва (як знання і оцінка).

У навчальному процесі під час формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва вирішуються такі завдання:

- зведена система показників стає словесною моделлю, яка описує технологію естетичної традиції академічного співу або «зону допуску», знаходження в якій забезпечує приналежність співаючого до академічної естетики;

- система показників стає робочою мовою спілкування під час оцінки естетичних якостей співочого процесу;

- в процесі навчання система показників стає засобом точної постановки завдання і концентрації уваги навчального на конкретних спостережуваних об'єктах і елементах технології співу;

- багато елементів технології, закладені в показниках, що освоюються з найскромнішими і обмеженими вокальними даними, в тому числі початковому етапі навчання учнів будь-якого віку [53, с. 3].

Формування у студентів вокальної культури є шляхом формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва і дозволяє

вирішити естетичний аспект проблеми вокально-хорової освіти, що підвищить вокально-педагогічну підготовку в цілому. Отримані знання та вміння, які застосовуються майбутніми вчителями музичного мистецтва в своїй педагогічній діяльності, допоможуть вирішити проблему підвищення рівня масової співочої культури суспільства.

Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, на думку В. Ліміна, передбачає проведення педагогічної роботи у послідовності певних етапів з урахуванням структурних компонентів вокальної культури.

Перший етап (мотиваційно-ціннісний компонент вокальної культури) – інформаційно-орієнтаційний – передбачає накопичення теоретичної бази знань майбутніх учителів музичного мистецтва, вивчення культурно-мистецьких, зокрема вокальних традицій, вокального досвіду видатних співаків України та світу.

Даний етап передбачає, передусім, формування мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вокального навчання. Передбачається вивчення феномена вокальної культури майбутнього учителя музики, усвідомлення студентами характерних ознак розвитку української національної музики, культурно-мистецьких традицій України та світу.

Другий етап (когнітивно-оцінювальний компонент вокальної культури) – операційно-поглиблювальний зорієнтований на опанування майбутніми вчителями музичного мистецтва вокальних вмінь на навичок у процесі їх безпосередньої вокальної діяльності. Так, заняття з постановки голосу передбачають більшу насиченість навчального процесу практичними діями. Традиційні методи навчання вокалу – показу, пояснення, повтору та інші мають доповнюватися характерними акцентами вокальної педагогіки, згідно яких значна увага приділялася основам звукового аналізу музичного твору.

Навчання вокалу майбутніх учителів музичного мистецтва має

ілюструватися малюнками-схемами, на яких зображено голосовий апарат вокаліста, та як і над чим потрібно працювати [41, с. 120].

Такі наочні методи педагогічної роботи значно активізують навчальну діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва, нівелюють бар'єр мовного спілкування.

На індивідуальних заняттях з постановки голосу значна увага приділяється усвідомленню майбутніми вчителями музичного мистецтва механізмів природного звукоутворення, точного відтворення засобів музичної виразності (точність звуковисотного інтонування мелодичного матеріалу, метро-ритмічної пульсації, володіння тембральними фарбами, динамікою, темпами, агогікою тощо). Формування таких вокальних навичок є невід'ємним компонентом вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

У процесі вокальної роботи повинні ретельно відпрацювати навички звуковедення, володіння високою співацькою поставою та різновидами виконавчого дихання, використання відповідних музичному матеріалу видів звукових атак у відповідності до характеристики творчо-вокального компоненту вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва [15, с. 77].

Формуванню відчуттів стильових особливостей вокального твору сприяє цілісний аналіз розучуваних творів, виявлення художньо-стильових характеристик, жанрових особливостей.

Доцільними методами педагогічної роботи даного етапу є проведення художніх паралелей та визначення вокальної інтерпретації вокальних творів, що ґрунтуються на творчому та діяльнісному підходах. Такі методи значно активізують творчо-пошукову діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяють усвідомленню важливості опрацювання вокальних засобів відтворення [21, с. 161].

Третій етап (творчо-вокальний компонент вокальної культури) – аналітико-креативний – спрямований на формування творчо-вокального та

когнітивно-оцінювального компонентів вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, передбачаючи розвиток умінь адекватно оцінювати свій власний вокальний досвід, визначати проблеми власного виконання музики та шляхи їх розв'язання, розвиток здатності до яскраво-образного відтворення художнього змісту вокальних творів та вміння донести створений образ до учнівської аудиторії.

Особливе значення у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва має самостійна робота. Самостійна робота майбутніх учителів музичного мистецтва – це різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності на аудиторних і позааудиторних заняттях з виконання різних завдань під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі [43, с. 111].

На думку В. Сергеєнкова, викладач спільно зі студентами – майбутніми вчителями музичного мистецтва:

- визначає цілі діяльності, вибудовує систему мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва;
- забезпечує їх навчально-методичними матеріалами;
- встановлює терміни проміжних і підсумкових звітів про виконану роботу;
- проводить консультації;
- коригує і оцінює освітні результати, а також сам процес навчання;
- сприяє самоконтролю, саморегулювання, рефлексії з боку майбутніх учителів музичного мистецтва процесу і результатів самостійної роботи [44, с. 6, 7].

Самостійна робота майбутніх учителів музичного мистецтва у вокальному класі пов'язана зі специфікою розвитку вокальної культури як виду вокальної діяльності, освоєння якої передбачає постійні вправи, тренування. Певні вокальні дії і супроводжуюча інформація усвідомлюються і переосмислюються

студентом на основі наявного у нього виконавчого досвіду і індивідуального музично-художнього мислення. Відпрацювання вокальних прийомів здійснюється через багаторазове їх повторення з постійним коригуванням. Така робота проводиться як в аудиторії, так і в процесі позааудиторних самостійних завдань.

Самостійна робота з вокалу розглядається як специфічна форма навчальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва і характеризується рядом наступних психолого-педагогічних особливостей:

- по-перше, вона є продовженням доцільно організованої викладачем вокально-виконавчої діяльності в навчальний час, яка виступає своєрідним алгоритмом або програмою подальшої роботи з підготовки вокального репертуару;
- по-друге, самостійна робота з вокалу передбачає виконання майбутніми вчителями музичного мистецтва наступних дій: усвідомлення цілей своєї діяльності, прийняття або постановка навчальної вокально-виконавського або вокально-методичного завдання, самоорганізація в розподілі навчальних дій в часі, коригування власної роботи на основі самоконтролю і самооцінки;
- по-третє, характер виконання самостійної роботи з вокалу і її результати обумовлюються особистісними особливостями майбутнього вчителя музичного мистецтва: саморегуляцією, яка передбачає високий рівень самосвідомості; адекватною самооцінкою; рефлексивним мисленням; самостійністю; організованістю; цілеспрямованістю особистості; сформованістю вольових якостей, а також так званої предметної саморегуляції [59, с. 120].

Таким чином, самостійна робота майбутніх учителів музичного мистецтва є цілеспрямованою, внутрішньо мотивованою, структурованою діяльністю. Її виконання передбачає достатній рівень самосвідомості, рефлексивності,

самодисципліни, особистої відповідальності, креативності учнів, що дозволяє розглядати самостійну діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва як процес самовдосконалення і самопізнання.

У вузівській практиці навчання вокалу розрізняють індивідуальну самостійну роботу (роботу з нотно-музичною, навчальною та науковою літературою, підготовку до занять, заліків, іспитів, виконання вокальних проектів, написання рефератів, розробку індивідуальних завдань та ін.) і групову самостійну роботу (розробку колективних вокальних проектів, творчих завдань та ін.) [55, с. 6, 7].

Індивідуальна самостійна робота майбутніх учителів музичного мистецтва з вокалу є найбільш використовуваною в зв'язку з тим, що основною формою навчальних занять є індивідуальні практичні заняття. Голос кожної людини неповторний, він наділений тільки йому властивим «ансамблем якостей». Однак голос – це тільки вокальний інструмент, а в співочій діяльності проявляє себе сам виконавець як творча особистість. У процесі навчання вокалу розвивається не тільки голос, але і сам майбутній учитель музичного мистецтва як музикант, набуваючи нових професійно-значущих особистісних якостей.

Групову самостійну роботу також може бути використана у формуванні вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. В даному контексті мова йде про вокальну роботу в малих групах, що обумовлено специфікою вокальної підготовки – індивідуальним характером вокального навчання. Спільний слуховий і візуальний контроль, спільне музикування і обговорення вокальних проблем сприяють розвитку вокального слуху, методичного осмислення вокального навчального матеріалу, поліпшення сценічного самопочуття.

Підвищення ефективності формування вокальних умінь в процесі самостійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва багато в чому залежить від правильно підібраних вправ, які використовуються в процесі

навчання, а також застосування системи різнорівневих завдань з вокалу [24, с. 4]. Пропонована система включає три групи завдань: репродуктивні, реконструктивні, творчі. Послідовне застосування завдань дозволяє інтегрувати вокально-методичні знання в практичну вокальну роботу і цілеспрямовано підвищувати рівень умінь вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

На сьогоднішній день перед педагогом вокалу стоїть надзвичайно важливе завдання – навчити майбутнього вчителя музичного мистецтва ефективно використовувати «пізнавальні можливості» співочого апарату. На заняттях з «Методики навчання вокалу», використовуються блоки знань з дисциплін «Історія та теорія вокального виконавства», «Вікова психологія», «Охорона голосу», «Сценічна майстерність», галузей наук про фізіологію та загальну психологію людини, а також ази з фоніатрії.

Педагоги допомагають майбутнім вчителям музичного мистецтва у створенні сценічних образів вокальних номерів, працюють над виразним й точним трактуванням тексту, радять як рухатися на сцені тощо. Цикл музично-театральних студій, у який входять такі дисципліни як «Сценічна майстерність», «Сценічний рух», «Сценічна мова», «Майстерність актора» є важливою домінантою у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Вокальні міні-постановки сцен з опер на університетській сцені за участю студентів є невід’ємною практичною складовою фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Важливо уявити собі величезну роль практичного навчання, через посередність якого можна успішно розвивати потенційні можливості музичного мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва у наданих їм природою межах. Це буде мислення у процесі пошуку необхідних звуково-рухових почуттів для створення музичного образу вокальними засобами. Цей особливий вокальний засіб мислення проявляється у тільки йому властивому засобі координації рухів та співочого апарату згідно з

переживанням змісту музичного твору. Саме на заняттях з «Постановки концертного номеру», «Сценічного руху» використовується міждисциплінарна інтеграції між дисциплінами «Вокал» та «Хореографія». Формування практичних вокальних навичок відіграє велику, якщо не провідну роль у процесі навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва, адже вони мають досконало володіти власним голосом, створюючи цілісний художній образ вокального твору [19, с. 19].

2.3. Методи формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Технологія формування вокальної культури вчителя музичного мистецтва включає в себе інваріантний і варіативний аспекти. Інваріантна частина відображає спільну мету і принципи, а також завдання навчання (накопичення теоретичного і практичного досвіду, формування вокальної культури в єдності виділених компонентів, орієнтацію на майбутню професійно-педагогічну діяльність).

Підбір методів формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва обумовлено наступними основними моментами:

- специфікою компонентів структури вокальної культури учителя музичного мистецтва (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-оцінювальний та творчо-вокальний), що вимагають адекватних їх природі методів і прийомів формування; своєрідністю різних видів вокальної діяльності;
- необхідністю реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті.

У процесі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва особлива роль належить оволодінню майбутніми вчителями музичного мистецтва елементами сценічної мови як ефективним способом переходу від мовного голосоутворення до співочого, що створює основу для

об'єднання різних видів вокальної діяльності [60, с. 140].

Узагальнений аналіз сучасних наукових досліджень, присвячених питанню формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, дозволив виділити наступні групи методів.

Загально дидактичні методи формування вокальної культури:

- за джерелом знань: словесні, наочні (наочно-слухові, наочно-глядацькі), практичні, робота з літературою, відео-аудіо-метод;
- за призначенням: набуття знань, формування умінь і навичок, застосування знань, творчої діяльності, закріплення набутих знань, перевірка навчальних досягнень;
- за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дослідницький, ігровий;
- за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню матеріалу, закріпленню і вдосконаленню набутих знань (методи порівняння, узагальнення, конструювання, планування, дослідницькі методи і т. д.) [66, с. 120].

Спеціальні методи формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва:

- метод спостереження за музикою, метод переконання і захоплення музикою, метод імпровізації (Б. Асаф'єв);
- метод співпереживання (Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, А. Мелік-Пашаєв);
- метод роздумів про музику (Д. Кабалевський);
- метод забігання вперед і повернення до пройденого (Д. Кабалевський) або метод перспективи та ретроспективи (Е. Абдуллін) в процесі навчання;
- метод створення композицій (Д. Кабалевський, Л. Горюнова);
- метод музичного узагальнення (Е. Абдуллін);
- метод емоційної драматургії (Д. Кабалевський, Л. Предтеченская,

Е. Абдуллін);

- метод контрастних зіставлень і метод уподібнення характеру звучання музики (О. Радинова);
- метод музичної співбесіди (Л. Безбородова);
- метод створення художнього контексту (Л. Горюнова);
- метод інтонаційно-стильового осягнення музики (Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, В. Медушевський, Є. Критська) як загально мистецький метод, що сприяє становленню «допитливого слуху» (Б. Асаф'єв) у художньо-пізнавальній діяльності (через метод наведення, інтонаційно-образного зіставлення);
- метод переінтонування (В. Медушевський, Є. Критська);
- метод розвитку вирізнення стилів у музиці (Ю. Алієв);
- метод моделювання художньо-творчого процесу (В. Давидов, А. Мелік-Пашаєв, Л. Школяр) як універсальний і загальний для мистецтва (проблемний метод);
- метод «створення вже вигаданого» (В. Усачова, Л. Школяр), творчість майбутніх учителів мистецтва;
- методи вивчення великих музичних творів (Д. Кабалевський, М. Красильникова);
- метод повторного сприйняття музичних творів (Д. Кабалевський, Л. Безбородова) [17, с. 182].

Розвиток вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється в різних видах співочої діяльності і має педагогічну спрямованість. Важливим є звернення уваги на особливості звучання голосу в різних видах вокальної діяльності: в сольному, ансамблевому, хоровому (в співі з інструментальним супроводом і без нього), а також на методи і прийоми формування вокальних навичок в залежності від специфіки кожного виду співочої діяльності.

В процесі розвитку вокальної практики та вокальної культури постійно піднімаються питання про те, яким чином вирішити проблеми, що виникають в процесі постановки голосу і досягнення оптимальних результатів в оволодінні мистецтвом вокалу. Спочатку мистецтво вокалу трактувалося як мистецтво дихання. Потім рішення проблеми зводилося до управління голосовими регістрами, однак стало зрозумілим, що реєстрова перебудова (зміна режиму роботи внутрішніх м'язів гортані) не піддається усвідомленому управлінню. У зв'язку з цим акцент був зроблений на вокальній артикуляцію. З'явився фонетичний метод, а потім фонопедичний. Останній призначався для відновлення голосу вокаліста в зв'язку з будь-якими розладами голосового апарату, а не для його розвитку. В результаті тривалих пошуків проблема постановки голосу звелася до резонансної теорії співу (В. Морозов). Поряд з загально дидактичними склалися свої специфічні методи роботи з співочим голосом: фонетичний, концентричний, уявного співу, емоційно-образний, акустичний, метод порівняльного аналізу, вплив на голос виконавця за допомогою відповідного музичного матеріалу, метод показу і наслідування [23, с. 41].

Майбутнім учителям музичного мистецтва, поряд з іншими методами постановки голосу, необхідно володіти методом показу і відповідно своїм голосом, оскільки зазвичай учні опановують мистецтво співу через наслідування. Вокальна діяльність майбутніх учителів є важливою частиною формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, але перераховані вище методи не завжди призводять до швидкої і безпроблемної постановки голосу. В даний час в галузі вокальної педагогіки тривають реформаторські рухи. Однак до сих пір багато питань, що виникають, залишаються невирішеними. Це обумовлено наступними причинами: всі голоси від природи індивідуальні, неповторні і підбір методів і прийомів розвитку голосу залежить від особливостей співочого апарату конкретної людини;

голосовий апарат – це «інструмент», який передбачає постійне налаштування на кожній ноті, на кожному голосному і приголосному звуці, різні фонemi артикуються по-різному; зміна співочого репертуару тягне за собою зміну вимог до якості співочого звуку. Крім того, на початковому етапі навчання співу доводиться долати звичні мовні установки, і самі майбутні вчителі музичного мистецтва змушені постійно міняти режим роботи органів голосоутворення з мовного на співочий (аналогічно артисту оперети) [65, с. 126].

В процесі розвитку вокальної культури у майбутніх учителів музичного мистецтва важливим є проведення емоційних тренінгів – через виконання вправ зі зняття тривожності, формування уміння передбачувати складності, укріплення позитивних емоцій в процесі навчання.

Тренінгові заняття дозволяють навчати майбутніх учителів музичного мистецтва виявляти:

- «емоції вираження», які полягають у безоціночному недиференційованому ставленні до музичного мистецтва та ґрунтуються на інтуїтивних відчуттях, що відповідають перцептивному сприйманню музичних звучань, їх слуховому розрізненню;
- «емоції переживання», що передбачають усвідомлення особистісного смислу музичного твору, на основі яких здійснюється розуміння виразно-змістовного значення музики;
- «емоції співпереживання», які характеризує злиття суб'єктивного переживання із позицією автора й виконавця, внаслідок чого здійснюється естетична оцінка й інтерпретація емоційно-образного змісту музики.

Метод синектики дозволяє майбутнім учителям музичного мистецтва засвоїти поняття «синестезія» та «ідентифікація».

Виконання майбутніми учителями музичного мистецтва творчих завдань

методом синектики дають можливість зрозуміти, що «синестезія» сприяє максимально повному вираженню особистісного світовідношення, стимулює осягання багатоплановості художнього смислу, відкриває шлях до синкретичної повноти відчуттів у єдності свідомого і позасвідомого.

На заняттях, які присвячені аналізу принципів становлення художнього світовідношення у вокальній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, використовується також метод ідентифікації з вокалістом-виконавцем і відтворення вокального світовідношення. Головною метою застосування методу є формування у майбутніх учителів музичного мистецтва нормативно-регулятивних основ художнього світовідношення, зокрема, світоглядної установки та ідеалу. Його сутність визначає спрямованість на становлення постійно діючого концептуального поля суб'єктно-об'єктних відношень [35, с.114].

Продукуючим початком реалізації цього методу є залучення до музичної діяльності музично-слухового досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва, усіх сфер їхнього музичного сприйняття. Основним механізмом ідентифікації з вокалістом-виконавцем є ототожнення і співпереживання, під час якого знакове й аналітичне зникають, поступаючись образно-символічному. Співпереживання як продукт відтворення символічної реальності (А. Надирова) виводить виконавця і слухача на новий якісний рівень – трансцендентальний діалог з колективним досвідом культури. У композиторській, вокальній, слухацькій музичній діяльності діє механізм емоційного резонансу (Л. Бочкарьов), завдяки чому і створюються «канали» возз'єднання з універсумом культури.

В процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності процес вокального навчання:

- збагачує та розширює знання майбутніх учителів музичного мистецтва щодо мистецької рефлексії;
- створює стійкі мотиви формування мистецької рефлексії;

- удосконалює вокальні навички;
- формує навички мистецької рефлексії у процесі музичного виконання вокального твору.

Мистецька рефлексія в процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва виникає в тих ситуаціях, коли засоби і способи вокальної діяльності, якими володіє студент, є недостатніми для досягнення вокальних цілей. Така ситуація виявляється проблемним завданням для майбутніх учителів музичного мистецтва. Під час її вирішення досягається більш якісне виконання твору та цілеутворення як процес породження нових цілей у вокальній діяльності.

Також використовується метод емоціогенних морально-естетичних ситуацій, який характеризує вплив на емоції та почуття майбутніх учителів музичного мистецтва, їхню здатність до сприйняття, співпереживання. Емоціогенні морально-естетичні ситуації представляють собою сукупність умов та обставин, які у результаті музично-пізнавальної діяльності майбутніх учителів емоційно забарвлені. Внаслідок вирішення подібних ситуацій та емоційних станів, що виникли на їх основі, майбутні вчителі музичного мистецтва набувають нових почуттів, настроїв, емоційно забарвлених знань, що духовно збагачують їх особистість.

Застосування методу усвідомлення особистісного смислу (за А. Пілічаускас):

- сприяє створенню умов для самовиховання творчої індивідуальності майбутніх учителів музичного мистецтва;
- надає кожному студенту можливість самостійно проявити особистісний творчий потенціал;
- визначає теоретичну основу в контексті життєвої актуальності,
- розкриває творчу індивідуальність майбутнього учителя музики [31, с.14].

Основа рефлексивних занять під час підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва – це метод професійно-проблемного рефлексування, який

сприяє стимуляції професійного мислення та діям учасників у психологічно реальній атмосфері навчання, викликаючи особисті переживання. Робота з музичним текстом із застосуванням інтерпретаторської техніки (адаптована методика В. Кулікової [20, с. 74]) передбачає:

- підготовчу роботу, деталізацію процесу засвоєння тексту;
- усвідомлення та опанування дрібних деталей виконання у цілісному сприйнятті музичного тексту;
- підготовку до публічного виступу;
- публічний виступ.

Цікавим є метод вокально-творчої імпровізації, який передбачає створення і залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до вирішення непередбачуваних ситуацій в умовах прилюдного співу, виконання спеціально розроблених завдань на імпровізацію, які слід виконувати на склади «па-да-ба-да», «ту-ду-ду-да», «на-на-на-на», «ла-ла-ла-ла» тощо.

Використання вище зазначених методів сприятиме успішному розвитку вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

2.4. Педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Майбутній учитель музичного мистецтва як особистість і професіонал розвивається в ході навчання, виховання, вокальної та педагогічної практики. На думку Н. Нургаянної, процес формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва може бути більш успішним і ефективним, якщо будуть реалізовані такі педагогічні умови:

1. Дидактичний супровід загально професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва предметами вокального циклу: « сольного співу», « вокального ансамблю», «народного співу», що включають комплекс практичних завдань, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів,

матеріали діагностики якості вокальної підготовки;

2. Розробка і включення в освітній процес майбутніх учителів музичного мистецтва навчально-методичних комплексів дисциплін: «Історія і педагогіка вокального виконавства», «Основи традиційного вокального виконавства» на основі модульної технології навчання;

3. Оптимальне поєднання аудиторної і позааудиторної навчальної, нормативної і самостійної, концертно-практичної діяльності студентів, спрямоване на формування професійних вокальних компетенцій майбутніх учителів музичного мистецтва;

4. Використання моніторингу як способу контролю динаміки формування вокально-виконавчої культури у майбутніх учителів музичного мистецтва [26, с. 5].

Уміння особистості, в тому числі і вокальні, формуються шляхом оволодіння системою послідовних дій в єдності з набутими знаннями і навичками. У вокальній практиці вміння виробляються завдяки вправам, засвоєнню певних способів виконання дій. Щоб навчитися співати грамотно, професійно, необхідно опанувати цілий комплекс вокальних умінь, наприклад, звукоутворення, співоче дихання, артикуляція, дикція, емоційна виразність, вокально-слуховий контроль і ін.

І. Камінська розглядає деякі особливості і умови, що сприяють формуванню вокальних умінь. Необхідною умовою правильного звукоутворення є формування співочої установки. Під цим терміном розуміють готовність до виконання обов'язкових вимог. Співоча установка передбачає в своїй основі правильне положення корпусу. Це рівномірна опора на обидві ноги, вільно опущені руки, розгорнуті груди, пряме, не напружене становище голови [16, с. 58]. Уміння звукоутворення передбачає виконання таких основних правил: перед виникненням звук повинен бути оформлений в слухових уявленнях; звук під час атаки здійснюється інтонаційно точно. Співоча

установка безпосередньо пов'язана з умінням правильно дихати під час співу.

Вокальна педагогіка розглядає в якості найбільш доцільного для співу дихання варіанти поєднань грудного та черевного дихання в залежності від індивідуальних особливостей вокаліста. Співоче дихання складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: вдих, миттєва затримка дихання і видих. Вдих повинен проводитися безшумно. Затримка дихання безпосередньо мобілізує голосовий апарат до початку співу. Видих повинен бути абсолютно спокійним, без натяку на насильницьке «виштовхування» повітря. Не слід переповнювати грудну клітку повітрям. Характер співочого дихання відбивається на характері звучання голосу співака. Плавне, спокійне, легке дихання сприяє досягненню красивого, легкого звуку. При усій свободі дихання воно повинно зберігати відчуття м'язової пружності, активності процесу [48, с. 112].

З співочим диханням пов'язано поняття співочої опори, яка забезпечує найкращі якості співочого звуку, а також є необхідною умовою чистоти інтонації. Звук, що утворюється в гортані, в момент свого утворення дуже слабкий, і його посилення, а також темброве забарвлення відбуваються під час попадання звуку в середовище, зване резонаторами. Верхній резонатор (головний) – це порожнини глотки, рота і носа. Нижній резонатор (грудний) – це порожнини бронхів і трахеї. Правильне формування звуку, в якому беруть участь численні групи м'язів, є одним з первинних необхідних вокальних умінь [68, с. 20].

Ідеальний звук в його точній формі перед своїм виникненням повинен бути оформлений в слухових уявленнях вокаліста. Подумки представляючи перед атакою звуку його висоту, вокаліст повинен виконувати звук легко і спокійно. Атака (початок) звуку впливає на характер змикання зв'язок, координацію роботи зв'язок і дихання, якість співочого дихання, тембр звуку, формування голосних. Звук при атаці витягується таким же способом, як відбувається перехід від звуку до звуку – точно, відразу, без «під'їздів».

Атаку звуку поділяють на три види: м'яку, тверду і придихальну. М'яка атака представляє зближення зв'язок до стану фонації одночасно з початком видиху. За твердої атаки голосова щілина щільно змикається до початку видиху. Придихова атака – це змикання голосових зв'язок після початку видиху, в результаті чого перед звуком утворюється короткий придих у формі короткого приголосного «х»[69, с. 13].

Співоча практика затвердила в якості основної форми звукоутворення м'яку атаку звуку, що зберігає чистоту тембру і створює умови для еластичної роботи зв'язок. В організації красивого вокалу велика роль належить такому вокальному вмінню, як артикуляція. Артикуляція голосних – це робота органів мови: губ, язика, м'якого піднебіння, голосових зв'язок. Артикуляція тісно пов'язана з диханням, звукоутворенням, інтонуванням. Тільки при хорошій артикуляції під час співу текст доходить до слухача. Необхідно проводити спеціальну роботу з її активізації, оскільки на якість виконання впливає вміння відкривати рот під час співу, правильне положення губ, звільнення від скутості, від напруги нижньої щелепи, вільне становище язика в роті.

Формуванню вокальної культури сприяє також манера вимови слів – дикція. Під час співу важливі такі особливості вимови, як пісенність голосних, вміння їх округляти, прагнення до чистоти звучання ненаголошених голосних. Одним із специфічних вокальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва є емоційна виразність, завдяки якій виконання твору набуває особливого художнього сенс і особистісної спрямованості.

Артистичне виконання майбутнього вчителя музичного мистецтва здатне чинити сильний емоційний вплив на учнів і багаторазово посилювати сприйняття музичного мистецтва, викликаючи певні переживання, почуття, образи. Одне з найважливіших завдань професійної освіти майбутніх учителів музичного мистецтва – формування вокально-слухового контролю. Дане вміння дозволяє контролювати спів на рівні відчуттів, які відповідають вимогам

академічної школи сольного співу:

- чути і коригувати вокальні помилки;
- відшукувати способи в рішенні професійних завдань;
- активізувати самостійність у вокальній роботі над творами [52, с. 45].

Вищевказані вокальні вміння тісно взаємопов'язані між собою і в процесі становлення вокальної культури фахівця утворюють єдине цілісне явище. Вокальне навчання майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється відповідно до програми навчальної дисципліни «Вокал», яка встановлює основні вимоги до формування компетенцій з даної дисципліни. Це оволодіння вміннями налаштувати голосовий апарат в співочому режимі, виразно виконувати вокальні твори під акомпанемент і без супроводу інструмента, проводити методичний і виконавський аналіз вокального твору, застосовувати методику розучування шкільно-пісенного репертуару. Формування у майбутніх учителів музики вокальних умінь і професійних компетенцій неможливо без самостійної роботи в освітньому процесі, без створення психолого-педагогічної умов для її ефективної організації.

Т. Дорошенко зауважує, що вирішення цих завдань вимагає створення відповідних педагогічних умов підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності. Серед них:

- формування у майбутніх учителів музичного мистецтва мотиваційної сфери (мотивації до майбутньої професії та до самовдосконалення);
- сприяння набуттю майбутніми вчителями музичного мистецтва початкового досвіду роботи з дітьми, обізнаності у сфері вікових особливостей дитячого голосового апарату та психологічних особливостей дітей в цілому;
- орієнтація змісту, форм та методів вокальної підготовки на формування ціннісних орієнтацій, осмислення і переживання особистістю досвіду власної співацької діяльності;
- активізація процесів саморегуляції у майбутніх учителів музичного

мистецтва, розвиток здатності до адекватної самооцінки;

- організація упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, спрямованої на практичне засвоєння та теоретичне осягнення засад вокального навчання;

- забезпечення реалізації творчого підходу самого студента як майбутнього вчителя музичного мистецтва до навчання, що реалізується за такими напрямками як: свідомою роботою над голосом, самостійною роботою над якісним звукоутворенням, розвитком відчуттів і вокальних уявлень; робота над вивченням методики розвитку вокальних і музичних здібностей засобами вокального мистецтва [10, с. 126];

- опанування музичного репертуару і вокальної творчості композиторів різних епох і народів;

- забезпечення національної основи навчання (використання української вокально-педагогічної спадщини);

- використання ефективних методів передачі викладачем вокально-педагогічного досвіду;

- активне залучення до вокально-педагогічної та вокальної діяльності;

- використання методів і форм роботи, які забезпечують ефективне формування вокальної культури в єдності її вокальної та педагогічної складових;

- забезпечення системності впровадження комплексу методів, прийомів, форм і засобів роботи.

В результаті аналізу наукових джерел нами були узагальнені та визначені наступні педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: освоєння вокального, мовного та вокально-мовного режимів роботи голосу і різних манер голосоутворення; єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки майбутніх учителів, педагогічне керівництво самостійною роботою студентів; визначені форми і методи роботи,

індивідуально-групові форми навчання, самостійна робота, мовна підготовка, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Висновки до другого розділу

Процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має цілісний, системний характер, а його результатом є сформованість вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає проведення педагогічної роботи у послідовності таких етапів: інформаційно-орієнтаційного; операційно-поглиблювального; аналітико-креативного.

В розділі розглянуті педагогічні умови формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Нами визначені наступні педагогічні умови: освоєння вокального, мовного та вокально-мовного режимів роботи голосу і різних манер голосоутворення; єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки в галузі постановки, педагогічне керівництво самостійною роботою студентів; визначені форми і методи роботи, індивідуально-групові форми навчання, самостійна робота, мовна підготовка, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

3.1. Критерії, показники та рівні сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Метою константувального етапу дослідження було визначення стану сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Критерії сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва визначаються на основі теоретичного аналізу сутності вокальної культури як складного інтеграційного феномену і характеристик змісту його компонентів: мотиваційно-ціннісного, який відображає інтерес майбутніх учителів музичного мистецтва і їхнє захоплення вокальною діяльністю, націленість на пізнання пісенних традицій національної та міжнародної вокальних шкіл і вокальне самовдосконалення; когнітивно-оцінювальний, який визначається необхідною базою умінь і навичок у сфері оволодіння вокальною культурою і здатністю інтегрувати отримані знання в практичній вокальній діяльності; та творчо-вокального, який виражає здатність до яскравого художньо-образного виконання вокальних творів, вміння донести створений образ до слухацької аудиторії, вміння адекватно оцінити набутий вокальний досвід.

Охарактеризуємо критерій, що стосується мотиваційно-ціннісного компонента.

1. Сформованість інтересу до вокального мистецтва. Цьому критерію відповідають такі показники:
 - а) бажання займатись вокальною діяльністю;
 - б) наявність інтересу до розвитку вокального голосу в учнів.

Критерій, що стосується когнітивно-оцінювального компонента це:

2.Критерій цілісності естетичних, вокально-педагогічних художньо-професійних знань. Він характеризується такими показниками:

а) знання української та зарубіжної вокальної культури в обсязі програми закладу вищої освіти;

б) знання естетичних, психолого-педагогічних закономірностей впливу вокального мистецтва на художньо-естетичний розвиток особистості учнів;

в) здатність інтегрувати отримані знання в практичній вокальній діяльності.

Назвемо критерій, який стосується творчо-вокального компоненту.

3. Здатність до інтерпретації вокальних творів в процесі виконавської діяльності. Йому відповідають такі показники:

а) здатність до втілення художньо-образного змісту вокальних творів;

б) емоційно-чуттєве уявне спілкування з мистецтвом, художнім твором і його героями-образами; діалогове художнє спілкування зі слухацької аудиторією;

в) активність у сценічно-вокальній діяльності.

Представлені критерії зорієнтовані на визначення рівнів сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, а тому є необхідним інструментарієм педагогічного діагностування досліджуваного феномена. Подані критерії пов'язані з професійною вокальною і педагогічною діяльністю майбутніх учителів музичного мистецтва [62, с. 195].

Отримані в процесі аналізу науково-методичної літератури результати дали можливість виділити три рівня сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний).

Високий (творчий) рівень характеризується:

– глибокою усвідомленістю естетичного ідеалу; зрілістю естетичних поглядів і переконань;

- вільним орієнтуванням в стилях і видах вокального музичного мистецтва;
- багатим власним досвідом музичної діяльності, добре розвиненими вміннями естетичного сприйняття, оцінки естетичних об'єктів;
- розвиненими вміннями виконувати твори мистецтва технічно абсолютно і емоційно-виразно;
- розвиненими здібностями до втілення художньо-образного змісту вокальних творів;
- глибоким знанням технологій і методик вокального виховання і володіння методикою і технологією їх застосування.

Середньому (конструктивному) рівню характерні:

- наявність естетичного ідеалу;
- зростаючий рівень усвідомленості естетичних поглядів і переконань;
- достатній рівень теоретичних знань, достатній рівень сформованості умінь і навичок вокального мистецтва;
- досить вільне орієнтування в стилях і видах вокального музичного мистецтва;
- достатній власний досвід музичної діяльності, досить розвинені вміння естетичного сприйняття, оцінки естетичних об'єктів;
- добре розвинені вміння виконувати твір мистецтва технічно абсолютно і емоційно виразно;
- досить добре розвинені вміння адекватно оцінювати набутий вокальний досвід;
- добре розвинені здібності до втілення художньо-образного змісту вокальних творів;
- набутий достатній досвід емоційно-чуттєвого «спілкування» з мистецтвом, художнім твором і його героями-образами;

- досить високий інтерес і ступінь захопленості вокально-педагогічною діяльністю;

- гарні знання технологій і методик вокального виховання і достатнє володіння методикою і технологією їх застосування.

Низькому (репродуктивному) рівню характерні:

- незнання світової та української музичної культури в обсязі програми закладу вищої освіти;

- відсутність теоретичних знань, несформованість умінь і навичок вокального мистецтва;

- слабка орієнтування в стилях і видах вокального музичного мистецтва;

- недостатній власний досвід музичної діяльності, що обмежує їх вміння естетично сприймати, оцінювати естетичні об'єкти;

- слабкий прояв здатності до втілення мистецтвообразного змісту вокальних творів;

- незначний досвід емоційно-чуттєвого «спілкування» з мистецтвом, художнім твором і його героями-образами;

- слабка володіння сукупністю вокально-педагогічних умінь і навичок;

- неусвідомлений інтерес (або його відсутність) до вокально-педагогічної діяльності;

- недостатні знання технологій і методик вокального виховання.

3.2. Стан сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

В дослідженні брали участь 17 майбутніх учителів музичного мистецтва. Всі вони є студентами 4-го курсу спеціальності «Музичне мистецтво» Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Загальну кількість випробовуваних було поділено на дві групи (9 чоловік

(контрольна група (КГ) і 8 чоловік (експериментальна група (ЕГ)). Дослідження проводилося у три етапи (констатувальний, формувальний та контрольний).

З метою виявлення особливостей сформованості вокальної культури майбутнім учителям музичного мистецтва пропонувалося відповісти на питання:

1. Які види мистецтва Вам найбільше подобаються: музика, образотворче мистецтво, художня література, театр, кіно, хореографія? (підкресліть).
2. Яке значення для Вас має спілкування з мистецтвом? (оберіть варіант відповіді) а) не уявляю життя без цього; б) відчуваю потребу; в) викликає інтерес; г) мені байдуже; д) інше.
3. Як регулярно Ви спілкуєтеся з мистецтвом? (оберіть один варіант відповіді): а) щодня; б) щотижня; в) щомісяця; г) один – два рази на рік; д) ін.
4. Назвіть вокальні твори композиторів вітчизняної та інших світових вокальних шкіл, які Вас зацікавили й найбільше Вам подобаються.
5. Які з відомих Вам вокальних творів справили на Вас якнайбільше враження, або викликали катарсичні переживання?
6. Спробуйте охарактеризувати один з Ваших улюблених творів з погляду його естетичної цінності.
7. Спробуйте дати коротке визначення понять: естетична культура, вокальна культура, вокальне самовиховання.
8. Назвіть композиторів української вокальної школи та твори, що складають вітчизняну вокальну скарбницю.
9. Назвіть композиторів світових вокальних шкіл та твори, що складають світову вокальну скарбницю.
10. Наскільки подобається Вам відчувати себе виконавцем, співати перед

- публікою? (оберіть один варіант відповіді) а) відчуваю потребу; б) подобається; в) не подобається; г) мені байдуже; д) відчуваю негативні емоції: страх сцени, роздратування.
11. Де Ви почуваетесь комфортно під час публічного виступу (оберіть один варіант відповіді): а) у навчальній аудиторії; б) на сцені концертної зали; в) на театральній сцені; г) на екзаменаційних випробуваннях; д) на педагогічній практиці в класі перед учнями.
12. Чи берете Ви участь у творчій концертній виконавській діяльності (потрібне підкреслити)? 1) так; 2) ні
13. У чому полягає причина Вашого перебування в виконавському колективі: а) вивчаю як предмет за навчальним планом обраної спеціальності; б) за порадою приятелів-однокурсників; в) відчуваю нагальну естетичну потребу.
14. Як Ви вважаєте, якою мірою участь студентів у процесі творчої концертної виконавської діяльності має значення для їх вокального виховання? а) не має значення; б) бажано; в) важливо; г) необхідно; д) обов'язково.
15. Якою Ви вважаєте виконавську діяльність для вокального виховання її суб'єктів: а) ефективною; б) необхідною; в) бажаною; г) вагаюся з відповіддю; д) такою, що не має значення.
16. Що відбувається з Вами в процесі творчої концертної виконавської діяльності? (можливе обрання кількох варіантів відповідей) а) відчуття причетності до спільної діяльності; б) усвідомлення себе частиною колективу як єдиного організму, єдиного виконуючого інструменту; в) прагнення до соціального та професійно-мистецького єднання; г) відчуття власної переваги або невідповідності професійно-творчому рівню розвитку вокально-виконавського колективу; д) відчуття в собі

недостатньої розвиненості емоційно-чуттєвої, художньо-комунікативної сфер особистості; е) усвідомлення необхідності співацького самовдосконалення; ж) інтеріоризація-екстеріоризація вокального виконавського досвіду; з) пригнічення власного Я в ситуації колективної емоційно-діяльної залежності.

17. Чи вважаєте Ви себе людиною з високим рівнем сформованості вокальної культури? (оберіть один варіант відповіді) а) безумовно; б) достатньою мірою; в) певною мірою; г) не вважаю.
18. На Вашу думку, чи вважають Вас спеціалістом з високим рівнем сформованості вокальної культури інші люди? а) так; б) можливо, так; в) можливо, ні; г) вагаюся з відповіддю; д) ні.
19. Чи вважаєте Ви необхідним (прийнятним) для себе вокальне самовиховання? 1) так; 2) ні
20. Ви вважаєте вокальне самовиховання особистою справою чи справою фахової підготовки? (обране підкреслити)
21. Чи свідомо Ви ставитеся до проблеми вокального самовиховання? а) свідомо (усвідомлено); б) можливо, так; в) можливо, ні; г) вагаюся з відповіддю; д) ні
22. Чи займаєтесь Ви вокальним самовихованням? 1) так; 2) ні; 3) збираюся розпочати заняття; 4) полишив заняття
23. Коли Ви вперше почали замислюватися про вокальне самовиховання та з чого Ви починали? 1) у старших класах школи; 2) після закінчення школи; 3) в університеті
24. Як часто Ви займаєтесь вокальним самовихованням? а) постійно; б) ситуативно; в) випадково; г) іноді; д) ніколи
25. Назвіть мотиви, що спонукають Вас до вокального самовиховання. а) пізнавальний інтерес; б) бажання та потреба стати хорошим виконавцем;

в) вплив творчого концертного колективу

26. Якому виду виконавської діяльності Ви віддасте перевагу: співу, інструментальній грі, танцю, акторській грі? (обране підкреслити)

Також пропонувалося студентам самостійно знайти відповіді на наступні питання анкети (див. Додаток А):

- Що слід розуміти під манерою співу?
- Що спільного в техніці співу видатних співаків різних вокальних шкіл?
- Мікрофон – друг чи ворог вокальної культури?
- У співі первинне свідоме дія або підсвідоме?
- У чому відмінність техніки співу в хорі від техніки співу соло?
- Самоконтроль при співі здійснювати за допомогою слуху або за м'язовим, резонаторним відчуттям, за допомогою зору?
- Чим відрізняється повсякденна дихання від мовного і вокального?
- Що потрібно знати про мутації голосу?
- Які особливості дитячих голосів?
- Чому професія вокаліста вважається однією з найважчих?
- Яка профілактика захворювань голосу?
- Які головні якості крім голосу, необхідні вокалісту?
- Як впливає на співака музичне оточення?

Глибина і повнота відповідей майбутніх учителів музичного мистецтва на поставлені питання, а також облік такого комплексу діяльнісних проявів майбутніх учителів музичного мистецтва, як музично-творчі здібності, почуття, установки, вміння, навички допомогли достовірно визначити рівень сформованої вокальної культури, умовно виділивши майбутніх учителів музичного мистецтва з високим, середнім і низьким рівнем.

На підставі спостережень за діяльністю студентів були отримані такі показники (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Показники рівнів сформованості вокальної культури майбутніх
учителів музичного мистецтва**

Рівні	Кількісні та відсоткові показники КГ		Кількісні та відсоткові показники ЕГ	
Високий рівень	2	22,2%	2	25%
Середній рівень	5	55,6%	4	50%
Низький рівень	2	22,2%	2	25%

Після дослідження були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 2 (22,2%) студентів контрольної групи, середній рівень – у 5 (55,6%) студентів та низький рівень – у 2 (22,2%) студентів.

Після дослідження студентів експериментальної групи були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 2 (25%) майбутнього вчителя музичного мистецтва з експериментальної групи, середній рівень – у 4 (50%) студентів та низький рівень – у 2 (25%) студента.

Представимо дані таблиці за допомогою рисунку.

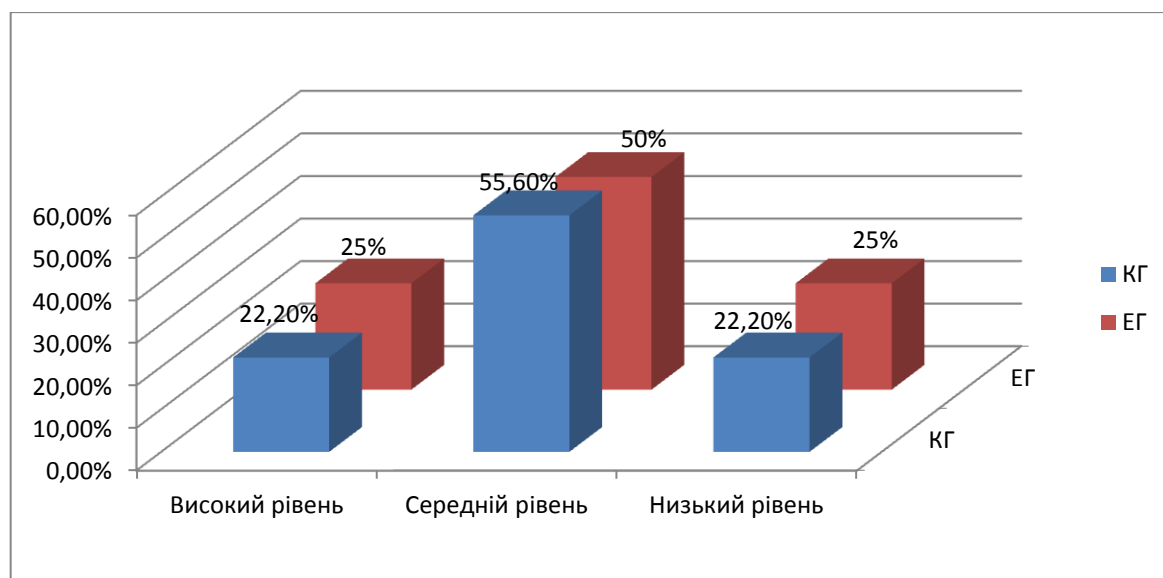

Рис. 3.1. Показники рівнів сформовання вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

З рисунку видно, що у майбутніх учителів музичного мистецтва, які брали участь в дослідженні, середній рівень сформованості вокальної культури має найвищий показник. З метою підвищення рівня сформованості вокальної культури зі студентами-учасниками експериментальної групи була реалізована модель формування вокальної культури в процесі цілеспрямованого навчання на заняттях у закладі вищої освіти.

3.3. Умови організації, перебіг формувального етапу експерименту

Під час формувального експерименту реалізовувалися наступні педагогічні умови: освоєння вокального, мовного та вокально-мовного режимів роботи голосу і різних манер голосоутворення; єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки; єдність форм і методів роботи, індивідуально-групові форми навчання, самостійна робота, мовна підготовка, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Методичне забезпечення реалізації моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва відображає Я-концепцію майбутніх педагогів та відбувається під час музичного сприймання, музичного виконання та музичної творчості.

Майбутнім учителям музичного мистецтва пропонувалося виконати творче завдання – віднайти аналоги у поетичних образах. Варіанти:

- «Тече вода з-під явора» (Т. Шевченко);
- Сім струн: Do (Гімн); Re (Пісня); Мі (Колискова); Fa (Сонет); Sol (Rondeau); La (Nocturne); Si (Settina) (Л. Українка).

Майбутні учителі музичного мистецтва мають виконати такі завдання:

- добрати свою аналогію синестезії у мистецтві (творчість Ф. Шопена,

К. Дебюссі, А. Вівальді);

- ототожнити себе із символом та описати вибраний символ.

На заняттях передбачалося виховання вміння застосовувати засоби вокальної виразності (артикуляцію, динаміку, агогіку тощо), які розкривають «вокальну версію» музичного твору. Важливим було усвідомлення стильових, жанрових закономірностей музичних творів, особливостей індивідуального стилю композиторів. Паралельно з цією освітньою діяльністю, використовуючи інтерпретаторську техніку, майбутнім учителям музичного мистецтва пропонувалося сконцентрувати увагу на змінах одного емоційного стану іншим, саме в мить цієї зміни [3, с. 81].

На заняттях з курсів «Постановка голосу», «Солоспів», «Методика за спеціалізацією», «Методика музичного виховання у ВНЗ» та «Практикум за кваліфікацією» за цією методикою майбутні учителі працювали над такими музичними творами:

- 1) В. Моцарт арія Керубіно з опери «Весілля Фігаро»,
- 2) Арія Баст'єни, Баст'єна з опери «Баст'єн і Баст'єна»,
- 3) О. Скарлатті «Стріли амура»,
- 4) П. Чайковський «Мойсадик», «Колискова в бурю»,
- 5) Ф. Шуберт «Форель»,
- 6) Р. Шуман «Лотос»,
- 7) Л. Дичко «Пастелі»,
- 8) М. Жербін «Осінні квіти»,
- 9) А. Кос-Анатольський «Чотири воли пасу я»,
- 10) Г. Майборода «Тополина баркарола»,
- 11) М. Римський-Корсаков арія та аріозо Снігуроньки,
- 12) третя пісня Леля з опери «Снігуронька» тощо,
- 13) О. Лизогуб «Та було в мене жінка», «Ой ти, дівчино», «Ой у полі криниченька», «Не ходи, Грицю, на вечорниці»,

14) Й. Витвицький «Чумак», «У сусіда хата біла», «Зібралися всі бурлаки»,

15) Л. Ревуцький, С.Людкевич, Б.Лятошинський, А.Кос-Анатольського

16) Я.Степовий, Б.Лятошинський, В.Косенко, Ю.Шамо, В.Сечкін, В.Клин.

Студентам пропонувалися також наступні завдання.

Завдання 1. Пошук примарних тонів свого голосу, позначення нотами початку та кінця примарних тонів. Запис по пам'яті вправ, які були дані на уроці, у формі нот з підписом складів або голосних. Запис по пам'яті у формі основних тез і понять даного на уроці матеріалу.

Завдання 2. Конспектування по пам'яті основних тез про знаходження правильного звукоутворення на різних голосних звуках. Відпрацювання звукоутворення в середині діапазону із закритим ротом і поступово на різних голосних.

Завдання 3. Завдання для дихання. Відпрацювання на дихання вправ, даних викладачем у процесі роботи в класі.

Завдання 4. Вправи із закритим ротом на звукоутворення в усьому діапазоні голосу.

Завдання 5. Вивчення своїх тембральних барв голосу, розрізнення головного резонатора від грудного, користуючись точкою звукоутворення.

Завдання 6. Знаходження прикладів атаки звука (твердої, м'якої, придихової) у вокальних творах. Вправи на дихання та енергію атаки.

Завдання 7. Контроль чистоти інтонування. Запис на аудіокасету власного співу. Виявлення недоліків, аналіз, виправлення.

Завдання 8. Відпрацювання вправ, які були дані на уроці, на якість «близького», чіткого звука та на політність звука.

Завдання 9. Виконання роботи над літературним текстом пісні, яку розпочали на уроці: розбір речення, виділення головного слова в кожному

реченні, фразі, на яких робиться наголос, розстановка логічного наголосу. Визначення зв'язку музичної фрази зі змістом тексту.

Завдання 10. Вправи на якість «близького», чіткого звука. Вправи для губних внутрішніх і зовнішніх м'язів: – на рахунок «1» губи витягнути в дудочку; – на рахунок «2» розтягнути до вух; – зімкнути губи, розтягнути по колу, потім проти кола. Вправи на чіткість приголосних із взаємодією з голосними. Дотримання чіткої роботи язика з посилом на верхні зуби.

Завдання 11. Вправи на затримку дихання та організацію опори звука. Із закритим ротом чіткий видих носом із подачею черевних м'язів; зафіксований видихом звук подати, натиснувши повітря, починаючи від слабкого до найбільш сильного; починати затримку від 10–15 до 30–40 сек.

Завдання 12. Дикція та артикуляція. Збільшення декламаційно голосних і приголосних звуків, ніби «висікаючи на камені». Робота над округленням голосних: голосна в «першому» та «другому роті», фіксуючи позиційно високо округлену гортань.

Завдання 13. Пошук тембральної окраси. Вправи на рухливість голосу.

Завдання 14. Вправи на формування перехідних звуків.

Завдання 15. Робота над вокальним твором: розуміння його ідеї, відчуття енергетичного поєднання з цим твором.

Завдання 16. Вправи на перехідні звуки, на legato. Відпрацювання схеми переходу від основного регістру до іншого.

Завдання 17. Формування навичок відчуття високої співочої позиції (фіксація моменту позіхання). Відпрацювання чіткості інтонації, без заниження і завищення інтонування звука. Запис виконання цієї вправи на аудіокасету, усування недоліків.

Завдання 18. Розуміння ідеї твору, відчуття власного художнього бачення вокалізації та образності.

Завдання 19. Вправи на філірування звука та динамічні відтінки.

Завдання 20. Робота над удосконаленням тембрового забарвлення голосу у взаємодії з вокальною технікою.

Завдання 21. Вправи на збагачення вокалізації.

Завдання 22. Імпровізація знайомих мелодій.

Завдання 23. Відпрацювання вправ на хроматизми, тріолі, форшлаги. Рухливість мелодики.

Завдання 24. Акторське бачення студентом вокального твору. Відпрацювання широких інтервальних стрибків.

Завдання 25. Удосконалення технічних прийомів. Метроритмічна структура. Відчуття ритму, володіння засобами поліритмії.

Завдання 26. Постійна робота над вивченням традицій пісенної спадщини українського народу. Пошук нових форм сучасної естрадної пісні у взаємодії з народною піснею. Розвиток власного творчого натхнення для створення свого, нового напрямку.

Завдання 27. Імпровізація в різних жанрах естрадного вокального мистецтва: джаз, фольк, соул та ін.

Завдання 28. Вправи на мелізми, філірування звука, динаміку.

Завдання 29. Закріплення знань і навичок володіння вокальною технікою і майстерністю.

3.4. Аналіз результатів експериментальної перевірки моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва

Після проведеної роботи з розвитку вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва був проведений ще один етап дослідження – контрольний, з метою визначення результатів впровадження моделі формування вокальної культури. На підставі спостережень за діяльністю майбутніх учителів музичного мистецтва були отримані такі показники (див. табл. 3.2.).

Таблиця 3.2

**Показники рівнів сформованості вокальної культури майбутніх
учителів музичного мистецтва**

Рівні	Кількісні та відсоткові показники КГ		Кількісні та відсоткові показники ЕГ	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Високий рівень	3	33,3%	5	62,5%
Середній рівень	5	55,6%	2	25%
Низький рівень	1	11,1%	1	12,5%

Після дослідження студентів контрольної групи були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 3 (33,3%) студентів контрольної групи, середній рівень – у 5 (55,6%) студентів та низький рівень – у 1 (11,1%) студента.

Після дослідження студентів експериментальної групи були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 5 (62,5%) студентів експериментальної групи, середній рівень – у 2 (25%) студента та низький рівень – у 1 (12,5%) студента.

Представимо дані таблиці за допомогою рисунку.

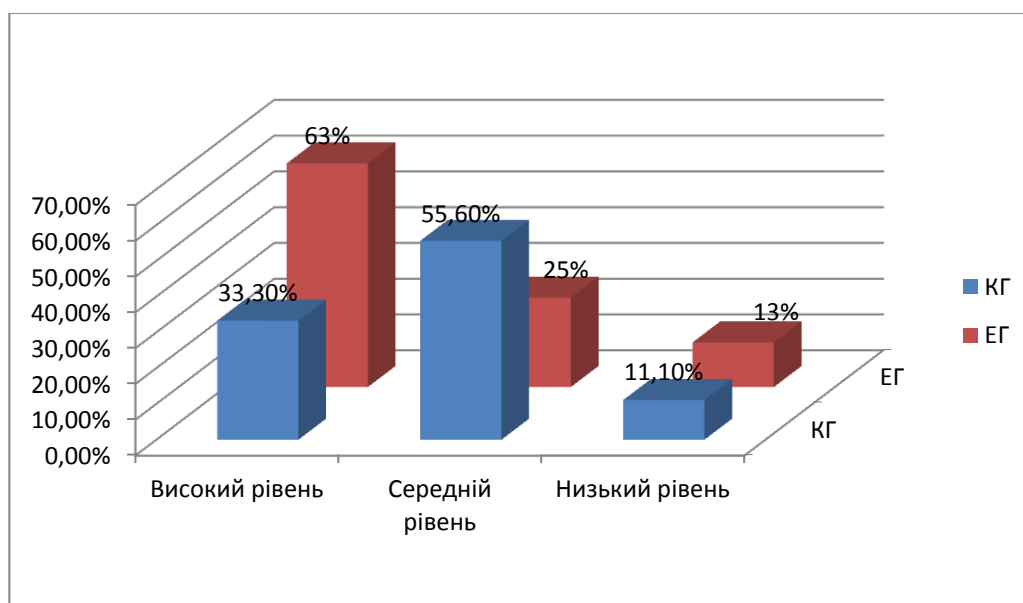

Рис. 3.2. Показники рівнів сформованості вокальної культури майбутніх
учителів музичного мистецтва

З рисунку видно, що в майбутніх учителів музичного мистецтва, які були учасниками контрольної групи і брали участь в дослідженні, середній рівень сформованості вокальної культури має найвищий показник. Високий рівень сформованості вокальної культури має середній показник, низький рівень має найнижчий показник.

У майбутніх учителів музичного мистецтва експериментальної групи, які брали участь в дослідженні, високий рівень сформованості вокальної культури представлений найвищим показником. Середній рівень вокальної культури характеризується середнім показником, низький рівень має найнижчий показник.

Порівняймо результати констатувального та контрольного етапу дослідження для визначення ефективності проведеної роботи.

Таблиця 3.3

***Динаміка формування вокальної культури майбутніх учителів
контрольної / експериментальної груп***

Компоненти	Групи	Рівні розвитку вокальної культури								
		Початок			Кінець			Динаміка		
		Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Показники	КГ	22,2%	55,6%	22,2%	33,3%	55,6%	11,1%	+11,1%	0%	-11,1%
	ЕГ	25%	50%	25%	62,5%	25%	12,5%	+37,5%	-25%	-12,5%

Отже, бачимо, що формувальний експеримент має позитивну динаміку, адже високий рівень сформованості вокальної культури у студентів контрольної групи зріс на 11,1%, у експериментальної на 37,5%. Середній рівень сформованості вокальної культури у контрольної групи не змінився, у експериментальної групи зменшився на 25%. Низький рівень сформованості вокальної культури у студентів контрольної групи зменшився на 11,1%, у

студентів експериментальної групи зменшився на 12,5%.

Представимо дані таблиці за допомогою діаграм (рис.3.3 та рис.3.4).

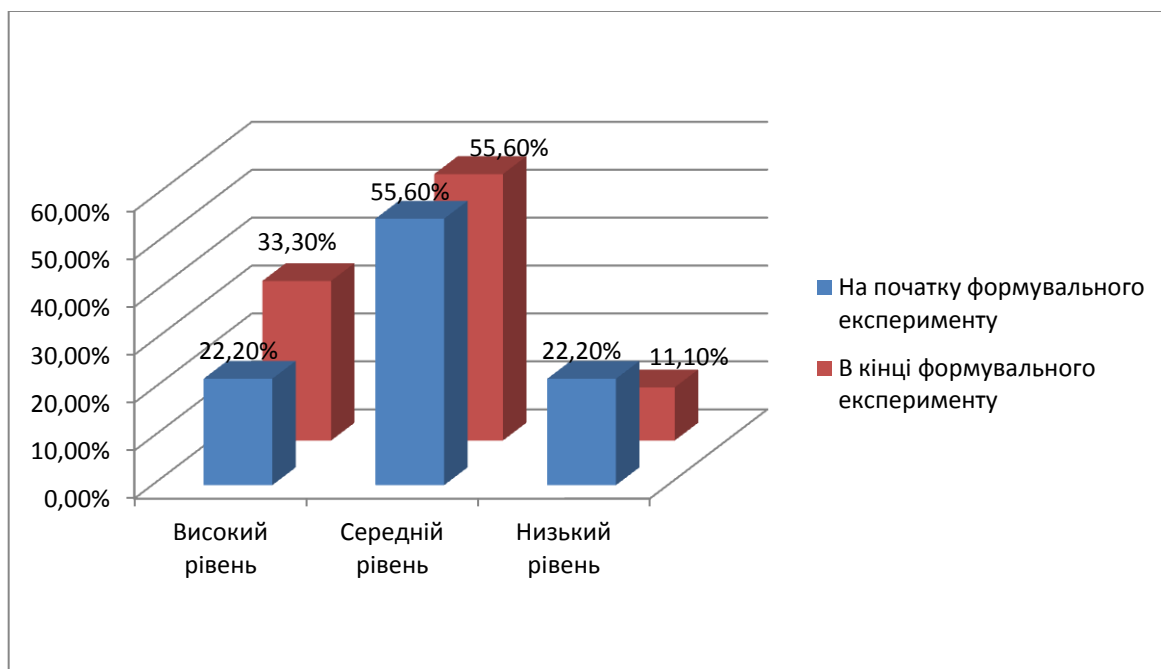

Рис. 3.3. Динаміка формування вокальної культури студентів контрольної групи

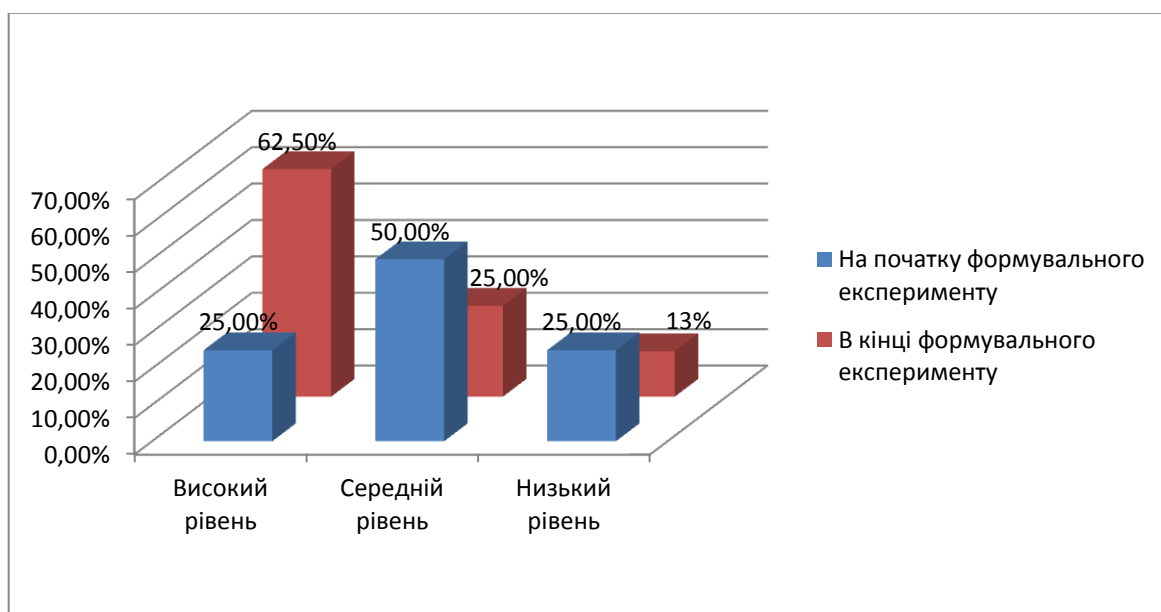

Рис. 3.4. Динаміка формування вокальної культури студентів експериментальної групи

Представники високого рівня вокальної культури, майбутні учителі музичного мистецтва в повній мірі усвідомлюють значення вокальної музики

як невичерпного джерела краси і естетичної цінності; демонструють впевнене орієнтування в творчих досягненнях, стилях і напрямках міжнародної та української вокальної музики; ціннісні орієнтації цих майбутніх учителів музичного мистецтва чітко визначені і спрямовані на загальноприйняті музичні цінності; вони мають розвинену здатність активного емоційно-чуттєвого сприйняття музичного твору, вміння відчувати емоційні зміни в структурі твору, активні в музично-творчій діяльності, прагнуть до самовизначення в музичному мистецтві.

Представники середнього рівня сформованості вокальної культури, майбутні учителі музичного мистецтва усвідомлюють в достатній мірі значення вокальної музики як невичерпного джерела краси і естетичної цінності; демонструють достатнє орієнтування в творчих досягненнях, стилях і напрямках міжнародної та української вокальної музики; але у цих майбутніх учителів музичного мистецтва ще не сформовані ціннісні орієнтації, не до кінця визначені, не зовсім чіткі уявлення про загальноприйняті музичні цінності, які мають нестійкий характер; не завжди здатні активно емоційно-чуттєво сприймати музичні твори, і відчувати емоційні зміни в структурі твору, їм притаманна здатність до музично-творчої діяльності, але вона їх мало приваблює.

Майбутні учителі музичного мистецтва з низьким рівнем вокальної культури мають досить слабкі вокально-педагогічні знання, незначний вокальний досвід творчої концертної діяльності. Низький рівень характеризується не усвідомленим відчуттям значення вокальної музики; знання майбутніми учителями музичного мистецтва світової та української вокальної музики нижче, ніж цього вимагає програма закладу вищої освіти; студентам властива емоційна «глухота», при цьому вокальна техніка може бути досить високою; ці майбутні учителі музичного мистецтва беруть участь в процесі колективної творчої концертної вокальної діяльності, але творчого

задоволення від неї не отримують; у них майже відсутнє бажання до самовираження в музиці навіть при наявності музичних здібностей.

Висновки до третього розділу

В розділі перевірені компоненти сформованості вокальної культури студентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-оцінювальний, творчо-вокальний компоненти). Отримані в процесі аналізу науково-методичної літератури результати дали можливість виділити три рівня сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний).

З метою вивчення стану сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва було проведене діагностичне дослідження. В дослідженні брали участь 17 майбутніх учителів музичного мистецтва. Всі вони є студентами 4-го курсу спеціальності «Музичне мистецтво» Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Загальну кількість випробовуваних було поділено на дві групи (9 студентів (контрольна група (КГ)) і 8 студентів (експериментальна група (ЕГ)).

У майбутніх учителів музичного мистецтва, які брали участь в дослідженні, середній рівень розвитку вокальної культури має найвищий показник.

Під час реалізації моделі формування вокальної культури в процесі цілеспрямованого навчання були використані форми і методи освітньої роботи з майбутніми учителями музичного мистецтва спрямовані на формування комплексу знань, умінь і навичок, що сприяє забезпеченню високого професійно-вокального рівня майбутніх учителів музики.

Після проведеної роботи з розвитку вокальної культури був проведений ще один етап дослідження – контрольний. На підставі спостережень за

діяльністю майбутніх учителів музичного мистецтва були отримані такі показники: у студентів контрольної групи, які брали участь в дослідженні, середній рівень сформованості вокальної культури має найвищий показник. Високий рівень сформованості вокальної культури має середній показник, низький рівень має найнижчий показник. У студентів експериментальної групи, які брали участь в дослідженні, високий рівень сформованості вокальної культури має найвищий показник.

ВИСНОВКИ

Актуальність формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва визначається основним призначенням педагогічного процесу, метою якого є підготовка студентів до різноспрямованої музичної діяльності та формування у них творчих здібностей, професійних знань, умінь, навичок. Навчальний процес має свої закономірності, які і визначають порядок досягнення цілей і завдань навчання, дають можливість передбачити результати навчально-виховної роботи, науково обґрунтувати та оптимізувати зміст, методи і форми навчання.

Вокальна культура представляє собою систему норм видобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо. Завдяки розвинутій вокальній культурі здійснюється гармонізація емоційної, комунікативної сфери майбутніх учителів музичного мистецтва, знижується гострота реагування на різноманітні стресові ситуації, розширюються можливості сумісної діяльності та спілкування, формується творча направленість бажань, діяльності, особливе ставлення до світу та людей у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Вокальна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва структурно і змістовно представлена в розвідках науковців як інтегративна професійно-особистісна якість, у тому числі сукупність взаємопов'язаних загальнокультурних і професійних знань, вокально-виконавських умінь і навичок, що визначають здатність і готовність учителя музичного мистецтва до успішної творчої професійної діяльності. Вокальна культура характеризується такими структурними компонентами: мотиваційно-ціннісним компонентом, який виражає інтерес майбутніх учителів музичного мистецтва та захопленість їх вокальною діяльністю; когнітивно-оцінювальний, що складається з сукупності знань, умінь та навичок у сфері оволодіння вокальною культурою;

творчо-вокальний, який виражає здатність до художньо-образного виконання вокальних творів.

Теоретичне обґрунтування моделі процесу професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зумовило визначення методологічних підходів, які розкривають зміст та особливості реалізації даного педагогічного процесу. Процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має цілісний, системний характер, а його результатом є готовність студента до вокальної діяльності. Критеріями готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності є: сформованість інтересу до вокального мистецтва, критерій цілісності естетичних, вокально-педагогічних художньо-професійних знань, здатність до інтерпретації вокальних творів в процесі виконавської діяльності.

Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає проведення педагогічної роботи у послідовності таких етапів: інформаційно-орієнтаційного; операційно-поглиблювального; аналітико-креативного.

Педагогічні умови, що забезпечують комплексний підхід до формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: освоєння вокального, мовного та вокально-мовного режимів роботи голосу і різних манер голосоутворення; єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки, педагогічне керівництво самостійною роботою студентів; визначені форми і методи роботи, індивідуально-групові форми навчання, самостійна робота, мовна підготовка, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Визначені форми і методи роботи, індивідуально-групові форми навчання, самостійна робота, мовна підготовка, що сприяють підвищенню ефективності процесу формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Для визначення стану сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва було проведене діагностичне дослідження. В дослідженні брали участь 17 майбутніх учителів музичного мистецтва. Всі вони є студентами 4-го курсу спеціальності «Музичне мистецтво» Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Загальну кількість випробовуваних було поділено на дві групи (9 студентів (контрольна група (КГ)) і 8 студентів (експериментальна група (ЕГ)).

Отримані в процесі аналізу науково-методичної літератури результати дали можливість виділити три рівня сформованості вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний).

Після дослідження були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 2 (22,2%) студентів контрольної групи, середній рівень – у 5 (55,6%) студентів та низький рівень – у 2 (22,2%) студентів.

Після дослідження студентів експериментальної групи були отримані наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 2 (25%) майбутнього вчителя музичного мистецтва з експериментальної групи, середній рівень – у 4 (50%) студентів та низький рівень – у 2 (25%) студента.

Проілюстровані форми і методи розвитку вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Після проведеної роботи з розвитку вокальної культури був проведений ще один етап дослідження – контрольний. На підставі спостережень за діяльністю майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях були отримані такі показники: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 3 (33,3%) студентів контрольної групи, середній рівень – у 5 (55,6%) студентів та низький рівень – у 1 (11,1%) студента. Після дослідження студентів експериментальної групи були отримані

наступні результати: високий рівень сформованості вокальної культури спостерігався у 5 (62,5%) студентів експериментальної групи, середній рівень – у 2 (25%) студента та низький рівень – у 1 (12,5%) студента.

Контрольний експеримент показав позитивну динаміку, адже високий рівень сформованості вокальної культури у студентів контрольної групи зріс на 11,1%, у експериментальної на 37,5%. Середній рівень сформованості вокальної культури у контрольної групи не змінився, у експериментальної групи зменшився на 25%. Низький рівень сформованості вокальної культури у студентів контрольної групи зменшився на 11,1%, у студентів експериментальної групи зменшився на 12,5%.

Отримані результати дають змогу констатувати ефективність використаної моделі формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования: Учебн. пособие для преподавателей, аспирантов, слушателей ФПК. Москва, 1990. 188 с.
2. Абдуллин Э., Николаева Е. Теория музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. Заведений. Москва, 2004. 336 с.
3. Авдієвський А. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво в школі*. Вип. 1. 1996. С. 80 – 83.
4. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ, 2003. 280 с.
5. Борев Ю. Эстетика. Москва, 1998. 496 с.
6. Василенко Л. Теорія і методика вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на гедоністичних засадах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. : 13.00.02 «Теорія і методика навчання музики». Київ, 2014. 43 с.
7. Гордеева Т. К вопросу определения понятия «певческая культура». *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств*. 2017. №41. Т. 1. С. 18–25.
8. Грисюк О. Структурно-функціональний аналіз процесу формування музичної культури особистості. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. Гоголя*. 1997. С. 33–37.
9. Дмитриев Л. Основы вокальной методики. Москва, 2007. 368 с.
10. Дорошенко Т., Радіч А. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокальної діяльності. *Молодий вчений*. – № 2.1 (54.1). лютий, 2018 р. С. 124 – 127.
11. Дряпіка В. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога музиканта. Кіровоград, 2000. 226 с.

12. Емельянов В. Эстетика академического пения. *Искусство в школе*. – 2003. – № 4. С. 14–18.
13. Емельянов В., Трифонова И. Методика организации самостоятельной работы студентов по освоению эстетики академического пения. *Методика вузовского преподавания: материалы 7-й межвуз. НПК. Ч. I*. Челябинск, 2006. С. 25–27.
14. Емельянов В., Трифонова И. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей музыки в аспекте оценочной деятельности. *Актуальные проблемы профессионального развития педагогов в системе современного образования: теория и практика: материалы Всерос. НПК. Ч. II*. Тюмень, 2005. С. 35–36.
15. Завалко К. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти. Черкаси, 2013. 520 с.
16. Каминская И. Формирование вокальных умений у будущих учителей музыки в процессе самостоятельной работы *Вестник полоцкого государственного университета*. 2013. № 15. С. 57 – 60.
17. Козинская О. Пути формирования музыкальной культуры школьников на уроках музыки на современном этапе. Режим доступа 181 – 186. – file:///E:/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/Nchnpu_014_2013_14_45.pdf.
18. Косінська Н. Сутнісна характеристика сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки *Journal «Science Rise: Pedagogical Education»* №10(18). 2017. С. 4 – 8. – Режим доступу : <https://docplayer.net/67490145-Sutnisna-harakteristika-scenichno-obraznoyikulturi-maybutnih-vchiteliv-muzichnogo-mistectva-v-procesi-vokalnoyipidgotovki.html>.
19. Кривозуб В. Педагогічна практика студентів музично-педагогічних факультетів: стан, проблеми, перспективи. *Проблеми педагогіки*

- музичного мистецтва: збірник науково-методичних статей.* Ніжин, 2004. С.18–25.
- 20.Кулікова В. Художнє мислення музиканта. Традиції та інновації. Київ, 2007. 132 с.
- 21.Лімін В. Формування вокальної культури у студентів інститутів мистецтв на засадах художньо-мистецьких традицій *Молодь і ринок*. 2011. № 10. С. 159–162.
- 22.Мережко В., Петрикова О., Леонтієва С. Вокально-виконавська підготовка майбутніх артистів-вокалістів у вищій школі на основі міждисциплінарної інтеграції.
http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20756/1/Y_Merezhko%2C%20O_Petrykova%2C%20S_Leontieva_HASS_KAEV.pdf.
- 23.Морозов В. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. Москва, 2002. 230 с.
- 24.Нижникова А., Каминская И. Вокал: проектирование самостоятельной работы студентов: учеб.-метод. Пособие. Минск, 2010. 60 с.
- 25.Нова українська школа. Каталог виставки. *Рідна школа*. 2017. № 11– 12. С. 76–78.
- 26.Нургаянова Н. Формирование вокально-исполнительской культуры будущего педагога-музиканта как педагогическая проблема. *Вестник ТГГПУ*. 2010. №3(21). С. 1 – 6.
- 27.Овчаренко Н. Основы вокальной методики : наук.-метод. посібник. Кривий Ріг, 2006. 116 с.
- 28.Овчаренко Н. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : теорія та методологія. Кривий Ріг, 2014. 400 с.
- 29.Овчаренко Н. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності.

- Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 1–2. С. 60–64.
30. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ, 2008. 274 с.
31. Пиличаускас А. Познание музыки как воспитательная проблема. Вильнюс, 1992. 196 с.
32. Плахотник Є. Технологія формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Кривий Ріг, 2018. 122 с.
33. Плеханова О. Вокальное воспитание будущего учителя музыки в условиях вхождения в Болонский процесс. Воспитательный потенциал гуманитарного образования: Материалы III Всеросс. науч.-практ. конф. «Реализация воспитательного потенциала гуманитарного образования в условиях вхождения России в Болонский процесс». Казань, 2005. 230 с.
34. Плеханова О. Вокальное воспитание учащихся общеобразовательной школы и подготовка будущих учителей музыки. *Музыкальное образование детей и юношества: проблемы, поиски: Материалы науч.-практ. конф. студентов и молодых ученых муз-пед. Факультета УрГПУ* Екатеринбург, 2002. 230 с.
35. Плеханова О. Технология формирования вокально-педагогической культуры учителя музыки в процессе вузовской подготовки: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Екатеринбург, 2006. 23 с.
36. Плеханова О., Чернова Л. Феномен вокально-педагогической культуры: традиции и современность. *Человек в мире культуры: межвуз. сб. науч. и науч.-метод. трудов, вып.2 / Урал. гос. пед. ун-т*. Екатеринбург, 2006. 230с.
37. Полякова І. Формування навичок музично-вербального спілкування в процесі підготовки студентів музичних факультетів до музично-просвітницької діяльності. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні*

- науки. №2. Ніжин. 2004. С.80 – 84.
- 38.Проворова Є. Цзінцзін Чжан *Обґрунтування і реалізація моделі методичної підготовки майбутнього вчителя музики в аспекті мистецької рефлексії. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2017. (2 (88)). С. 224–230.
- 39.Ройтенко Н. Концептуальні засади педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва *Наукові записки / Ред. кол. : В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін.* Випуск 155. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький, 2017. С. 101–104.
- 40.Рудин Л. Основы голосоведения. Москва, 2009. 169 с.
- 41.Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька. Київ, 2002. 270 с.
- 42.Рыбакова Н. Художественно-творческая самоактуализация учителя музыки: вопросы теории и практики: Монография. Бийск, 2005. 200 с.
- 43.Сегеда Н. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва : історія, методологія, теорія. Київ, 2011. 273 с.
- 44.Сергеенкова В. Управляемая самостоятельная работа студентов. Модульно-рейтинговая и рейтинговая системы. Минск, 2004. 124 с.
- 45.Сетдикова Ю. Эстетические аспекты вокальноисполнительского творчества: генезис и современные тенденции: Автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.04. Москва, 2006. 25 с.
- 46.Сластенин В., Исаев И., Шиянов Е. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений. Москва, 2002. 576 с.
- 47.Стахевич О. Основы вокальной педагогики : курс лекцій : навч. посіб. для студ. диригентсько-хорових фак. муз. і пед. Вузів. Харків : ХДАК ; Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. Ч. 1 : Природно-наукові теорії сольного співу. 91 с.
- 48.Стулова Г. Развитие детского голоса в процессе обучения пению. Москва, 1992. 230 с.

- 49.Ткаченко Т. Теоретико-методичні основи формування вокально-звукової культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Т. Ткаченко ; наук. консультант В. Андрущенко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 43 с.
- 50.Ткаченко Т. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів : монографія. Харків, 2016. 307 с.
- 51.Тоцька Л. Педагогічні принципи розвитку виконавської майстерності культури магістрантів-вокалістів. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., 16-17.10.2014 р.* Київ, 2014. С. 422–431.
- 52.Трифенова И. Эстетический аспект проблемы вокально-педагогической подготовки учителя музыки (из опыта работы). *Музыкальное образование в современном мире: диалог времён: материалы II Межд. НПК.* СПб., 2009. 176 с.
- 53.Трифенова И. Эстетика и технология в вокальном искусстве. *Эстетическая антропология: Коллективная монография.* Тюмень: «Вектор Бук», 2010. 186 с.
- 54.Трутнева Л. О проблеме самореализации учителя музыки в вокальной деятельности. *Педагогика и психология.* 2016. № 14. С. 36 – 38.
- 55.Хлебникова Л. Формирование музыкальной культуры учащихся на уроках музыки в школе. Москва, 2004. 138 с.
- 56.Хуторской А. Педагогическая инноватика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва, 2008. 256 с.
- 57.Чепуров В. Музыка в школе. Москва, 2003. 170 с.
- 58.Чернова Л. Вокально-речевая культура учителя музыки: эксперимент, теория, практика: монография. Екатеринбург, 2015.–195 с.
- 59.Чернова Л., Чернов Д. Формирование вокально-речевой культуры учителя

- музыки в процессе профессиональной подготовки. *Педагогическое образование*. 2012. № 3. С. 119 – 123.
60. Черноиваненко М., Дмитриева Л. Методика музыкального воспитания в школе. Москва, 2003. 240 с.
61. ЧжуЦзюньцяо. Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / наук. кер. Н. П. Гуральник ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. 22 с.
62. ЧжуЦзюньцяо. Критериальный аппарат и его поуровневые характеристики формирования вокальной культуры преподавателя музыкального искусства. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2015. Вип. 1–2 (5–6). С. 194 – 200.
63. Шаповалова О. Музыкальный энциклопедический словарь. М., 2003. 704с.
64. Шишлянникова Н. Интегрированный подход к профессиональной подготовке будущего учителя музыки. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2012. Вып. 11. С. 38–41.
65. Школяр Л. Музыкальное образование в школе. Москва, 2001. 360 с.
66. Шостак Г. Формирование музыкальной культуры школьников. Москва, 2005. 430 с.
67. Юцевич Ю. Теорія і методика розвитку співацького голосу : навч. метод. посіб. для викл. і студ. мист. навч. закладів, учителів шкіл різного типу. К. : ІЗМН, 1998. 158 с.
68. Юшманов В. Вокальная техника и ее парадоксы. СПб., 2001. 200 с.
69. Яковенко С. Парадоксы вокальной школы. *Музыкальная академия*. 2008. № 12. С. 12 – 16.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

- Що слід розуміти під манерою співу?
- Що спільного в техніці співу видатних співаків різних вокальних шкіл?
- Мікрофон – друг чи ворог вокальної культури?
- У співі первинне свідоме дія або підсвідоме?
- У чому відмінність техніки співу в хорі від техніки співу соло?
- Самоконтроль при співі здійснювати за допомогою слуху або за м'язовим, резонаторним відчуттям, за допомогою зору?
- Чим відрізняється повсякденна дихання від мовного і вокального?
- Що потрібно знати про мутації голосу?
- Які особливості дитячих голосів?
- Чому професія вокаліста вважається однією з найважчих?
- Яка профілактика захворювань голосу?
- Які головні якості крім голосу, необхідні вокалісту?
- Як впливає на співака музичне оточення?

Репертуар

1. Пісня Одарки «Ой казала мені мати» з опери «Запорожець за Дунаєм» С.С. Гулака-Артемовського(1:40).
2. «Sposasondisprezzata» (А.Вівальді з опери «Баязет»)(5:14).
3. «Запливай же, роженько!» (слова: А.Малишко, музика Г.Майборода)(3:02).
4. Пісня Наталки – «Ой я дівчина Полтавка» (М.Лисенко з опери «Наталка Полтавка»)(1:50).
5. «Звездный вальс» (музика А.Бабаєв, слова: В.Харитонов)(3:03).
6. «Весенние воды» (слова Ф.Тютчев, музика : С.Рахманинов)(2:05).
7. «Аве Марія» (католицька молитва до Діви Марії, автор музики: Д.Каччині.)(4:13)
8. «DubistwieeineBlume» RobertSchumannOp. 25, No. 24 .wav(2:00)
- 9.П.И. Чайковский Романс «Скажи о чем в тени вервей» (3:50)
- 10 «Вечірня пісня» Кирила Стеценка
11. «Setum'ami»CeciliaBartoli (3:05)
12. Ой, не світи місяченьку – Українська народна пісня.(4:15)
13. «Арія Гугетті» (Р.Фрімль, з оперети «Король бродяг»)(2:27).
14. «Плавай, плавай, лебедонько», музика – К.Стеценко,сл. Т.Шевченка.
- 15.«Standchen» музика і слова – Ф. Шуберт.
- 16.« Quiarespexit» арія з «Магніфікат» муз, слова – І.С. Бах.

17. « Ой, є в лісі калина» українська народна пісня.
18. « Колискова» – слова і музика Ю. Грицун.
19. «Пісня про Новий Рік»слова і музика – Н.Май.
20. « Я лисичка,я систричка» – народна пісня.
21. « Кап-кап» – слова і музика Н. Май.
22. « Вокаліз» – І. Вілінська.
23. « Вокаліз» – Г.Остапчук.
24. «Вокаліз» – Г.Морозов.
25. « Вокаліз» – П.І Чайковський.

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ФІЛАРМОНІЙНИЙ ЦЕНТР
ФЕСТИВАЛІВ ТА КОНЦЕРТНИХ ПРОГРАМ

26 ЖОВТНЯ

субота

17:00

2019

АКАДЕМІЧНИЙ
СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР
"ФІЛАРМОНІЯ"

Художній керівник
та головний диригент
заслужений діяч мистецтв
України

МИКОЛА СУКАЧ

У програмі
Л. Бетховен. Симфонія № 5 до мінор
П. Чайковський. Сюїта з балету "Лускунчик"
П. Чайковський. Урочистий марш

Ціна квитків: 60-120 грн.

ЖИВИЙ ЗВУК

13.11 *Інна* **19:00** *Василенко*

Відкриття 3. нівроку
Звезда Зірка
 Лірично-комедійна бенефісна програма за участю улюблених персонажів найпопулярніших мюзиклів та артистів філармонійного центру

18±

 Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернівецької обласної державної адміністрації
ЧЕРНІВЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ФІЛАРМОНІЙНИЙ ЦЕНТР ФЕСТИВАЛІВ ТА КОНЦЕРТНИХ ПРОГРАМ
 Чернівці, Проспект Миру, 15, +38 (0462) 675-893, 676-819, 676-032 www.nota.net.ua

ЖИВИЙ ЗВУК
 Твори виконуються мовою оригіналу

Ціна квитків **60-100** грн

Заслужений академічний Зразково-показовий оркестр Збройних Сил України

08.11

19:00

Начальник оркестру-художній керівник
полковник Ігор БИКОВСЬКИЙ

ЖИВИЙ ЗВУК

